

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNI RAD

**STARATELJSTVO KAO OBЛИK ZAŠТИTE MALOLJETNIH OSOBA/DJECE BEZ
RODITELJSKOG STARANJA U PRAKSI CENTRA ZA SOCIJALNI RAD**

-Magistarski rad-

Kandidatkinja

Ligata Elmedina

Mentorica

Doc. dr. Borjana Miković

Sarajevo, novembar 2020. godine

SADRŽAJ

Metodološki okvir rada	3
1. Problem istraživanja	3
2. Predmet istraživanja	4
4. Sistem hipoteza.....	4
6. Vremensko i (prostorno) određenje predmeta istraživanja.....	5
PRVI DIO.....	6
ODREĐENJE SVRHE STARATELJSTVA NAD MALOLJETNIM OSOBAMA.....	6
1. Historijski razvoj starateljstva nad maloljetnicima/djecom.....	7
2. Određenje i svrha instituta starateljstva nad maloljetnim osobama.....	9
3. Pravni izvori starateljstva u Bosni i Hercegovini	11
DRUGI DIO	14
NADLEŽNOSTI I POSLOVI CENTARA ZA SOCIJALNI RAD KAO ORGANA STARATELJSTVA U OBLASTI STARATELJSKE ZAŠTITE	14
5. Nadležnost centara za socijalni rad kao organa starateljstva.....	15
2. Poslovi organa starateljstva u oblasti starateljske zaštite djece bez roditeljskog staranja	16
3. Izbor i vrste staratelja	18
8. Dužnosti, prava i odgovornosti staratelja	21
5. Podnošenje izvještaja i prestanak dužnosti staratelja	24
TREĆI DIO	26
STARATELJSTVO NAD MALOLJETNIM OSOBAMA.....	26
Razlozi stavljanja pod starateljstvo i obaveze/ovlaštenja staratelja maloljetne osobe	27
2. Prestanak starateljstva nad maloljetnim licima	29
ČETVRTI DIO	31
REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	31
ZAKLJUČCI	48
Literatura	50

Metodološki okvir rada

1. Problem istraživanja

U svakom društvu postoje maloljetne osobe/djeca koja ne mogu da se sama staraju o sebi, svojim pravima i interesima. Nekada je najvažniju ulogu o njihovom staranju imala porodica. Izostankom roditeljske zaštite staranje o ličnosti djeteta, zdravlju, obrazovanju, sposobljavanju za samostalan život i rad kao i imovini preuzima društvo, odnosno organ starateljstva na čijem području maloljetno dijete ima prebivalište, odnosno boravište.

Starateljstvo nad maloljetnim osobama, koje predstavlja jedan od oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja ili odgovarajućeg roditeljskog staranja, je veoma kompleksna ustanova, čija je svrha zamjena roditeljskog staranja, odnosno odgovarajuće brige uz poštovanje njegovih najboljih interesa. Starateljstvo nad maloljetnim osobama/djecom bez roditeljskog staranja je pravni institut koji je danas prisutan gotovo u svim pravnim sistemima. Njime se prema odredbama PZ FBiH moraju obuhvatiti sva djeca bez roditeljskog staranja, bez obzira kojim su drugim oblikom zaštite i zbrinjavanja obuhvaćena. Stoga je istraživanje starateljstva nad maloljetnim osobama veoma kompleksno, kako zbog zakonom normiranih razloga zbog kojih se maloljetna osoba/dijete stavlja pod starateljstvo, tako i zbog načina vršenja starateljstva, izbora i imenovanja staratelja, kao i poduzimanja određenih mjera i aktivnosti od strane organa starateljstva u cilju pravilne primjene starateljstva.

Stavljanjem pod starateljstvo dijete se u pravilu izdvaja iz porodičnog okruženja i obuhvata jednim oblikom zbrinjavanja, pri čemu je ključni kriterij najbolji interes djeteta. Međutim, u praksi poštivanje ovog principa za svako dijete pojedinačno nekad zbog objektivnih razloga nije moguće npr. u slučaju djeteta s teškoćama u razvoju, koja su u najvećem broju slučajeva smještena u institucije.

2. Predmet istraživanja

Starateljstvo nad maloljetnim osobama/djecem bez roditeljskog staranja je jedan od oblika zaštite ove skupine djece koji prethodi drugim oblicima njihovog zbrinjavanja. Svrha starateljstva je zamjena roditeljskog staranja, pri čemu je staratelj dužan da se o maloljetnom štićeniku kao roditelj stara o njegovoj ličnosti, zdravlju, obrazovanju i osposobljavanju za samostalan život. Stoga će predmet ovog istraživanja posebno biti usmjeren na, koliko je to najviše moguće, utvrđivanje da li su sva djeca bez roditeljskog staranja obuhvaćena starateljstvom, ko su osobe koje organ starateljstva imenuje za staratelje, da li staratelji svoju dužnost vrše u skladu sa zakonom u dijelu onih radnji i donošenja odluka (izbor i promjena škole i zanimanja maloljetnika, prekid školovanja, zaposlenje), koje staratelji obavljaju uz odobrenje organa starateljstva.

4. Sistem hipoteza

Generalna hipoteza

Centar za socijalni rad kao organ starateljstva u cilju zamjene roditeljskog staranja, a polazeći od najboljih interesa djeteta svu djecu bez roditeljskog staranja stavlja pod starateljstvo, najčešće vršeći dužnost staratelja neposredno, istovremeno, u većini slučajeva, poštujući sve zakonom propisane obaveze.

Posebne hipoteze

- Pretpostavlja se da su starateljstvom kao oblikom zaštite maloljetnika/djece bez roditeljskog staranja obuhvaćena sva djeca koja pripadaju ovoj skupini.
- Centar za socijalni rad najčešće informacije o potrebi stavljanja maloljetnika/djeteta pod starateljstvo dobiva od njegovih bližih srodnika.
- Najčešći razlog za stavljanje maloljetnika pod starateljstvo je smrt njegovih roditelja.
- Centar za socijalni rad u manjem broju štićeniku imenuje za staratelja bližeg srodnika.

- U većini slučajeva staratelj se kao roditelj na najbolji način stara o ličnosti štićenika, a naročito o njegovom zdravlju, obrazovanju i osposobljavanju za samostalan život i rad.

Metoda istraživanja:

U radu su kao najbitnije korištene sljedeće općenaučne metode: historijska metoda, komparativna metoda, metoda analize sadržaja, metoda ankete/intervjua i statistička metoda.

6. Vremensko i (prostorno) određenje predmeta istraživanja

Istraživanje će biti provedeno u periodu 2020. godine u JU Kantonalni centar za socijalni rad, Sarajevo, odnosno njegovim službama socijalne zaštite.

PRVI DIO

ODREĐENJE SVRHE STARATELJSTVA NAD MALOLJETNIM OSOBAMA

1. Historijski razvoj starateljstva nad maloljetnicima/djecom

U primitivnim društvima, pa i u nekim civilizovanim društvima starog vijeka djeca su shvatana kao nepotpune osobe. Da bi dijete steklo status potpune osobe, morao je proći određeni vremenski period ali je i dijete moralo da prođe određene rituale koje mu je društvo nametalo. „Sve dok dijete ne zasluži ovaj status, njegovi roditelji su imali isto pravo nad njim kao nad bilo kojom imovinom u svom vlasništvu, pa su tako mogli da ga odgoje, zamjene, prodaju, odbace ili čak ubiju.”¹

Najmarkantniji primjer društva koje se rigorozno odnosilo prema djeci, posebno muškoj, jeste Sparta. Naime, Sparta je, kao pretežno ratnički orijentisano društvo, primjenjivala jedan primitivan oblik eugenike sa ciljem da ima što zdravije vojнике u svojim redovima. „Pa su tako roditelji bacali svoju djecu sa litice ukoliko bi bilo utvrđeno da su nezdrava a bebe rođene sa nekim poremećajem ostavljali u divljini na milost i nemilost prirodi.”² Međutim, bilo je i svijetlih trenutaka u ljudskoj historiji. Pa se tako, ipak neki pojavnici oblici starateljstva pojavljuju još u prvobitnoj zajednici, ali vrlo ograničeno. Tako da kad dijete ostane bez roditelja brigu o njemu preuzima cijeli gens. Praksa pružanja zaštite djeci koja bi ostala bez roditeljskog staranja se nastavila i kod drevnih naroda u starom vijeku.

Još je Ur Nammuov zakonik kao, jedan od najstarijih sačuvanih zakonika svijeta, poznavao instituciju starateljstva, što se i vidi iz odredbe na početku zakona, gdje se sam Ur Nammu obraća podanicima kroz zakon riječima „ja ne predah siroče (na milost i nemilost) bogatašu.”³ U pravu Antičke Grčke, konkretno u Gortinskom zakoniku, starateljstvom se prije svega štitila imovina štićenika, a potom njegova ličnost.

¹ James T., THE HISTORY OF CUSTODY LAW, Smashwords Edition, 2014., str. 21.

² Stanimirović V., HRESTOMATIJA ZA UPOREDNU PRAVNU TRADICIJU, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2013., str. 12.

³ James T., THE HISTORY OF CUSTODY LAW, Smashwords Edition, 2014., str. 45.

Savremeni institut starateljstvo, obuhvata dvije institucije rimskog prava i to: tutorstvo (lat. tutela) i starateljstvo (lat. cura). „Ove dvije institucije su se dugo razvijale odvojeno jedna od druge, da bi se na kraju gotovo potpuno izjednačile.”⁴

„Ova dva instituta rimskog prava su omogućavala zamjenu očinske vlasti, pružala zaštitu osobama koje su zbog svoje maloljetnosti, pola, zdravstvenog stanja i slično, nisu mogla sama brinuti o svojim interesima i sl.”⁵ U početku oba instituta su imala funkciju zaštite imovine štićenika više nego njegove ličnosti da bi kasnije došlo do njihovog približavanja i izjednačavanja. Ovo iz razloga što se postojanje tutorstva odnosno starateljstva zasnivalo na nepostojanju poslovne sposobnosti, odnosno njenom postojanju ali ne u potpunosti, koja je samo spadala pod statusno pravo.

Rimsko pravo je poznavalo i podjelu maloljetnika na mlađe maloljetnike i starije maloljetnike. Mlađi maloljetnici su bili djeca mlađa od 7 godina, a stariji maloljetnici su bili mladići od 7 do 14 godina i djevojke od 7 do 12 godina. Djeca od 7 godina nisu imala poslovnu sposobnost pa nisu mogla zaključivati nikakve ugovore, dok su stariji maloljetnici imali ograničenu poslovnu sposobnost. „Konkretno, oni su mogli sklapati poslove koji povećavaju njihovu imovinu, dok je za one koji pogoršavaju njihov imovinski položaj bilo potrebno odobrenje tutora.”⁶

Tutorstvo nad maloljetnicima prestaje njihovim punoljetstvom, a u slučaju djevojaka, njihovim punoljetstvom samo se mijenja oblik tutorstva. Odnosno, djevojke su stavljane pod drugu, posebnu vrstu tutorstva.

Prvi građanski zakonici su bili pod jakim uticajem rimskog prava. „Pa tako npr., Opšti građanski zakonik Austrije (donijet 1811.) poznavao je tutorstvo, kao institut zaštite maloljetnih lica ali je tutora djetetu testamentom mogao da odredi samo otac a ne i majka.”⁷ Isto tako žene nisu mogle da budu tutori, osim svom djetetu ili svom unuku ili unuki. Ovaj uticaj rimskog prava, iako i danas još

⁴ Romac. A., RIMSKO PRAVO, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1981., str. 124.

⁵ Romac.A., RIJEČNIK RIMSKOG PRAVA, Informator, Zagreb, 1983., str. 403.

⁶ Stanojević O., RIMSKO PRAVO, Dosije studio, Beograd, 2010., str. 133.

⁷ Počuća M. I Šarkić N., PORODIČNO PRAVO I PORODIČNO PRAVNA ZAŠTITA, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2012., str. 244.

postoji, se vremenom sve više mijenjao uporedo sa slabljenjem patrijarhata i izjednačavanjem muškarca i žene u pogledu prava i obaveza koja proizilaze iz porodičnog prava.

U Bosni i Hercegovini historijski razvoj starateljstva karakteriše dolazak Osmanlija i primjena šerijatskog prava kao personalnog prava Muslimana. Šerijatsko pravo regulisalo je porodične, nasljedne, bračne i vakufske odnose. Ovo pravo je zadržano i u periodu austrougarske vladavine ali i za vrijeme vladavine SHS/Jugoslavije. „U šerijatskom pravu starateljstvo se označava dvama pojmovima: wilaya i wasaya. Prvi se veže za štićenikove srodnike koji vrše nad njim starateljstvo, a drugi za osobe koje srodnici imenuju starateljima u oporuci, odnosno za osobu koju imenuje sudija za obavljanje starateljske dužnosti.”⁸

Pravo Kraljevine Jugoslavije je karakterisalo patrijarhalno shvatanje da je starateljstvo porodična ustanova. Ono je sve do Drugog svjetskog rata poznavalo testamentarno određivanje staratelja, ustanovu porodičnog savjeta i zakonskog staratelja. Zakonskim starateljem se, prije svih, smatralo lice koje je bilo određeno u testametu za tu funkciju, a zatim, u slučaju da testamentom nije određen staratelj, najbliži srodnik štićenika. Poslije Drugog svjetskog rata uspostavlja se starateljstvo kao institucija javnog prava i zaštite lica kojima je neophodno staranje preuzima društvo. Ovo je i razumljivo jer je veliki broj djece u ratu ostao bez roditeljskog staranja. „Pa se tako prvi putjavljaju ustanove kolektivne zaštite djece bez roditeljskog staranja i kolektivni staratelji.”⁹ Društvo je također preuzele brigu na sebe i za punoljetna lica lišena poslovne sposobnosti.

2. Određenje i svrha instituta starateljstva nad maloljetnim osobama

Savremena shvatanja o starateljskom pravu su različita. Zavisno od autora postoje različite definicije i stavovi koji objašnjavaju sam pojam i svrhu starateljstva. Neki autori starateljsko pravo uvrštavaju u građansko pravo, dok drugi polaze od toga da je starateljsko pravo dio socijalne zaštite, odnosno socijalne politike. Postoje autori koji smatraju da starateljsko pravo nalazi

⁸ Begović, Nedim, Koncept, priroda i mjesto ustanove starateljstva u šerijatskom pravu i porodičnom pravu BiH, Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu, 2017., br. 20. str. 5.

⁹ Slavnić Lj., ISTORIJA PRAVNIH INSTITUCIJA, Pravni fakultet za privrednu i pravosuđe, Novi Sad, 2008., str. 309.

mjesto u statusnom (ličnom) pravu. U BiH starateljstvo je dio porodičnog prava. Međutim, ustanova starateljstva nije samo porodično pravne prirode, već i upravnopravne, budući da organ starateljstva postupa prema odredbama zakona kojim je uređen upravni postupak kada odlučuje o stavljanju neke osobe pod starateljstvo, kada imenuje ili razrješava dužnosti staratelja, kada odlučuje o obimu ovlaštenja staratelja i o pravima i interesima štićenika. Autori koji zastupaju stav da je starateljsko pravo dio porodičnog prava polaze od toga da je svrha starateljstva u prvom redu zaštita ličnosti, a tek onda prava i najboljih interesa štićenika. Stoga se zaštiti ličnosti daje prednost u odnosu na zastupanje, staranje o imovini i druge dužnosti, u čijem su izvršavanju izraženi elementi građanskopravne prirode.¹⁰

Porodični zakon FBiH normira određenje starateljstva na sljedeći način: Starateljstvo je oblik zaštite maloljetnih osoba bez roditeljskog staranja i punoljetnih osoba koje nisu sposobne, ili koje nisu u mogućnosti starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama (čl. 160. st. 1).

Svrha starateljstva je zamjena roditeljskog staranja, odnosno zaštita osobnosti i interesa punoljetnih štićenika, naročito njihovim liječenjem i osposobljavanjem za samostalan život i rad (čl. 161). Obzirom da maloljetna osoba bez roditeljskog staranja nije sposobna starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama. Neophodna joj je pomoć drugih osoba, tačnije staratelja kako bi se starateljstvom obezbjedila zaštita njezine ličnosti, prava i interesa ali i liječenje i osposobljavanje za život i rad te zaštita imovine, ukoliko je posjeduje.

U istom kontekstu prema odredbama PZ FBiH pod starateljstvo stavit će se maloljetna osoba: a) čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od tri mjeseca; b) čijim roditeljima je oduzeto roditeljsko staranje; c) čiji roditelji nisu stekli poslovnu sposobnost, ili im je ona oduzeta ili ograničena i d) čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno starati se o svom djetetu, a nisu povjerili njegovo čuvanje i odgoj osobi za koju je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uvjete za staratelja (čl. 186).

¹⁰ Inače, postoje različiti stavovi o samom položaju starateljskog prava u zakonodavstvu, osim što neki autori zastupaju mišljenje da je starateljsko pravo dio porodičnog prava, neki uvrštavaju starateljsko pravo u građansko pravo, neki ga smatraju kao dio socijalne zaštite ili mu pak daju mjesto u statusnom (ličnom) pravu (o tome šire u knjizi M.Mladenović, Porodično pravo-knjiga II, str. 437-439).

3. Pravni izvori starateljstva u Bosni i Hercegovini

Izvori starateljskog prava u BiH su ustavi, zakonski i podzakonski akti, a djelom i međunarodni ugovori. Pored ovih akata, sudska praksa ima značaj posrednog izvora starateljskog prava.

U Ustavu BiH (član II. st. 3) u katalogu prava i sloboda, gdje se na dijete, kao na subjekta starateljskog prava, odnose se; pravo na privatni i porodični život, pravo na obrazovanje (tačke f, j i l) i pravo na nediskriminaciju po bilo kojem osnovu (član II. st. 4). Ustav FBiH ne sadrži odredbe koje se direktno tiču ustanove starateljstva, iako neke od njih garantiraju prava i slobode a posebno pravo na zaštitu djece, koje se odnosi i na maloljetnika koji je stavljen pod starateljstvo (II. član 2. stav 1, t i j).

U Aneksu I Ustava BiH navodeni su međunarodni ugovori čije se odredbe odnose na ustanovu starateljstva, a koje će se primjenjivati u BiH. Odredbe koje se direktno tiču starateljstva sadržane su u Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena i u Konvenciji o pravima djeteta.¹¹ „Osim usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s Konvencijom, država mora preuzeti i druge mjere kako bi se u zakonodavstvu implementirane odredbe proveli u praksi, odnosno kako bi se unaprijedio položaj i mogućnosti ostvarivanja prava djeteta u društvu. Te mjere su: formiranje nacionalnih tijela za zaštitu djeteta i ostvarivanje njegovih prava, ombudsmani za prava djeteta, specijalizirano sudstvo, unapređenje mreže socijalnih ustanova, informiranje djeteta o njegovim pravima itd.“¹²

Prema odredbama Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena država se obavezuje na osiguranje ravnopravnosti, odnosno jednakih prava i odgovornosti žena i muškaraca u pogledu starateljstva, pri čemu interesi djece moraju biti na prvom mjestu (čl. 16. stav 1, tačka f).

¹¹ Konvencija je sadržana u Aneksu I Dejtonskog mirovnog sporazuma, čime je dobila snagu ustawne norme, kao i ostale međunarodne konvencije koje je BiH ratificirala, te stoga ima prioritet u odnosu na domaće zakonodavstvo.

¹² B. Miković, „Najbolji interesi djeteta, obaveza i odgovornosti nadležnih institucija“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava: „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar, 2014, str. 225

Odredbe sadržane u članu 20. Konvencije o pravima djeteta, tiču se zaštite samo maloljetnog štićenika, odnosno djeteta koje je lišeno porodičnog okruženja ili koje, zbog svog najboljeg interesa, ne može ostati u tom okruženju. Obaveza je države da obezbjedi alternativnu brigu ovakvom djetetu, u skladu sa svojim nacionalnim pravom. Također i u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima spomenuta je zaštita djeteta i to u članu 24. koji obavezuje državu i društvo na zaštitu djeteta.

„Međutim, s ciljem ostvarenja "najboljih interesa djeteta", ali i garantiranja i unapređenja drugih prava iz Konvencije, država je obavezna pružiti roditeljima ili starateljima odgovarajuću pomoć u ostvarivanju odgovornosti za podizanje djeteta.”¹³

Pored Ustava FBiH i Međunarodnih ugovora kao izvori starateljskog prava su i zakoni i podzakonski akti. Osnovni izvor starateljskog prava koji upotpuni uređuje ustanovu starateljstva je Porodični zakon FBiH iz 2005 godine i dopunski izvori.

Najvažniji dopunski izvori u ovoj oblasti su:

- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom¹⁴
- Zakon o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama¹⁵
- Zakon o upravnom postupku¹⁶
- Zakon o smještaju djece u drugu porodicu¹⁷
- Zakon o parničkom postupku¹⁸
- Zakon o obligacionim odnosima¹⁹
- Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima²⁰

Podzakonske akte kao izvore starateljskog prava, donosi federalni ministar rada i socijalne politike, a odnose se na:

¹³ B. Miković, „Najbolji interesi djeteta, obaveza i odgovornosti nadležnih institucija“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava: „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar, 2014, str. 224.

¹⁴ Službene novine FBiH, broj 36/1999, 54/2004 i 39/2006.

¹⁵ Službene novine FBiH, broj 37/2001.

¹⁶ Službene novine FBiH, broj 1/1998.

¹⁷ Službeni list FBiH, broj 9/1978.

¹⁸ Službene novine FBiH, broj 53/2003.

¹⁹ Službeni list RBiH, broj 2/1992, 13/1993, 13/1994.

²⁰ Službeni list RBiH, broj 2/1992.

- Uputstva o vođenju evidencije i dokumentacije o osobama stavljenim pod starateljstvo, o poduzetim mjerama starateljstva i o imovini štićenika ²¹
- Pravilnik o visini iznosa i načinu isplate mjesecne novčane naknade za rad staratelja i osobe imenovane za vršenje dužnosti staratelja u organu starateljstva ²²

U našem pravu ustanova starateljstva ima društveni karakter, za razliku od starijih prava i dijela uporednog prava, gdje je ona porodičnog karaktera. Njen društveni karakter se manifestuje kroz:

- izbor i postavljanje staratelja, rukovodeći se najboljim interesom štićenika, taj zadatak vrši nadležni organ, dok su to ranije činili roditelji, odnosno otac, birajući staraoca iz kruga srodnika;
- osiguranju pravilnog staranja o štićeniku, organ starateljstva sarađuje sa subjektima koji su uglavnom izvan štićenikove porodice;
- sredstva za finansiranje starateljstva, ta sredstva osigurava država, a ne porodica.

²¹ Službeni list FBiH, broj 17/2006.

²² Službeni list FBiH, broj 18/2006.

DRUGI DIO

**NADLEŽNOSTI I POSLOVI CENTARA ZA SOCIJALNI RAD KAO
ORGANA STARATELJSTVA U OBLASTI STARATELJSKE ZAŠTITE**

5. Nadležnost centara za socijalni rad kao organa starateljstva

Pitanje vršenja poslova organa starateljstva je izuzetno važno. Od pravilnog vršenja ove funkcije, zavisi ostvarivanje svih postavljenih ciljeva ovog organa u oblasti starateljstva.

Kroz historiju starateljstva, obavljanje poslova starateljstva bilo je povjeravano različitim organima vlasti sve do donošenja odluke o formiranju centra za socijalni rad 1961. godine: „CSR su najvažnije ustanove u sistemu socijalne zaštite, a uvažavajući brojne međunarodne i domaće propise, zaštita prava djece u sistemu socijalne zaštite ima prioritetno mjesto.”²³

Osim toga, u savremenom pravu obavljanje ove funkcije se različito poima u zavisnosti o kojoj državi je riječ, poznata su tri sistema:

1. Sistem porodičnog starateljstva karakterističan je za Francusku, Belgiju, Španiju i države Južne Amerike. Ovaj sistem se zasniva na shvatanju starateljstva kao porodičnopravne ustanove, mada osigurava i mogućnost intervencije države u ovu oblast;
2. sudsko starateljstvo je karakteristično za Njemačku, Italiju, SAD, Veliku Britaniju, Poljsku, Mađarsku. U ovom sistemu poslovi starateljstva se povjeravaju sudu, odnosno starateljskom sudske komisiji, čija je djelatnost više upravna nego sudska;
3. administrativno starateljstvo je karakteristično u nekim švajcarskim kantonima, Rumuniji, Bugarskoj. U ovom sistemu organ starateljstva je upravni organ²⁴

Prema porodičnom zakonu FBiH poslove starateljstva vrši organ starateljstva, a u općinama gdje centar za socijalni rad nije osnovan, općinska služba će obavljati poslove starateljstva (čl.5. st.1).

U kantonu Sarajevo, na nivou općine postoji služba socijalne zaštite koja je nadležno tijelo za obavljanje poslova starateljstva.

²³ Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Specijalni izvještaj: „Uloga centara za socijalni rad u zaštiti prava djeteta“ Banjaluka, novembar 2013.godina, str. 6.

²⁴ Popović M., Starateljstvo nad maloletnicima, Savremena administracija, Beograd 1973., str 155-164.

Mjesna nadležnost organa starateljstva u poslovima starateljstva određuje se prema prebivalištu osobe koje treba da se stavi pod starateljstvo, a ako se ono ne može utvrditi, onda prema njegovom boravištu. Prebivalište, odnosno boravište određuje se prema vremenu kada su se stekli uslovi za stavljanje pod starateljstvo (čl. 216. PZ FBiH).

Sa promjenom prebivališta štićenika mijenja se i nadležnost organa starateljstva, pa mjesno nadležan postaje organ starateljstva prema novom prebivalištu. Međutim, nadležnost organa starateljstva se ne mijenja za vrijeme dok se štićenik privremeno nalazi van područja tog organa zbog školovanja, profesionalne rehabilitacije, socijalne ili zdravstvene zaštite ili iz sličnih razloga (čl. 218. PZ FBiH). Bez ovakvog zakonskog rješenja došlo bi do opterećenja organa starateljstva, što bi prouzrokovalo blokadu u normalnom obavljanju njihove djelatnosti.

2. Poslovi organa starateljstva u oblasti starateljske zaštite djece bez roditeljskog staranja

Poslove starateljstva organ starateljstva vrši putem imenovanog staratelja (čl.163), odnosno na dva načina: posredno i neposredno. Kada je riječ o posrednom vršenju starateljstva, tada organ starateljstva cjelokupno staranje o štićeniku (njegovoј ličnosti, pravima, interesima, imovini) povjerava staratelju, sa tim da on tu dužnost obavlja pod nadzorom organa starateljstva. U slučajevima kada organ starateljstva dužnost staratelja vrši neposredno ako to zahtijeva interes štićenika i okolnosti slučaja. Za vršenje dužnosti staratelja imenuje se osoba zaposlena u organu starateljstva (čl. 165. st.4).

Staratelj zastupa štićenika. Organ starateljstva zastupa štićenika ako dužnost staratelja vrši neposredno ili ako je ograničio ovlašćenja staratelja i odlučio štićenika sam zastupati (čl. 175. st. 1. i 2).

Poslovi organa starateljstva u oblasti starateljstva se mogu podijeliti u tri grupe:

- neposredni poslovi
- poslovi rukovođenja
- poslovi nadzora i pomoći

1. Neposredni su poslovi oni koje organ starateljstva obavlja onda kada neposredno vrši starateljstvo, odnosno kada sam obavlja poslove koje inače obavlja staratelj postavljen štićeniku. Čuvanje i odgoj maloljetnog štićenika organ starateljstva može povjeriti staratelju, drugoj osobi ili ustanovi. Osoba ili ustanova iz stava 1. ovog člana dužna je starati se o osobnosti i pravima štićenika i obavještavati staratelja i organ starateljstva o svim važnijim promjenama u pogledu života, zdravlja, odgoja i obrazovanja štićenika (čl.187. st. 1. i 3)

2. Poslovi rukovođenja su oni poslovi koje organ starateljstva obavlja u vezi sa stavljanjem pod starateljstvo, imenovanjem staratelja kao i vršenjem i prestankom njegove dužnosti. U PZFBiH se navode sljedeći poslovi rukovođenja: preuzimanje potrebnih mjera da se na najbolji mogući način ostvari svrha starateljstva (čl. 164. st. 1), donošenje rješenja o stavljanju pod starateljstvo i imenovanje staratelja (čl. 168. i 205), davanje odobrenja staratelju za preuzimanje poslova čije zaključenje zakon uslovjava ovim odobrenjem (članovi 177.,178.,189.,194), preuzimanje mjera da se imovina štićenika popiše, procijeni i predal staratelju na upravljanje (čl.173), određivanje mjesecne naknade, nagrade i naknade opravdanih troškova staratelju (čl. 181), vođenje evidencije i dokumentacije o štićenicima o preuzetim mjerama i imovini štićenika (čl. 212), donošenje rješenja o prestanku starateljstva i o prestanku dužnosti staratelja (čl. 205. i 184).

3. Poslovi nadzora i pomoći koje obavlja organ starateljstva osiguravaju pravilno vršenje starateljske funkcije, odnosno preventivnu i kurativnu zaštitu interesa štićenika. Ova grupa poslova obuhvata: razmatranja izvještaja i računa o radu staratelja i preuzimanje odgovarajućih mjera radi zaštite interesa štićenika, te kontrola rada staratelja ličnim uvidom (čl. 180. st. 4. i 5), preuzimanje mjera radi naknade štete koju je staratelj prouzrokovao štićeniku (čl. 182), ispitivanje prigovora na rad staratelja i određivanje mjera koje će se poduzeti (čl. 211), nadzor nad privremenim smještajem maloljetnog štićenika u odgojno obrazovnu ili zdravstvenu ustanovu ili kod osobe kojoj je povjeren na čuvanje i vaspitanje (čl. 187).

Organ starateljstva u pripremanju, donošenju i provođenju svojih rješenja, odnosno pojedinih mjera koristi sve oblike socijalne zaštite, metode socijalnog i drugog stručnog rada, kao i usluge socijalnih, zdravstvenih, obrazovno-odgojnih i drugih organizacija i ustanova (čl. 164. st. 2).

3. Izbor i vrste staratelja

U uporednom pravu postoje različita shvatanja pitanja obaveznosti ili dobrovoljnosti prihvatanja starateljske dužnosti: Prema prvom rješenju, starateljska funkcija predstavlja građansku dužnost, ona je izraz društvene solidarnosti i njeno odbijanje značilo bi povredu moralnih normi. Ovakvo shvatanje prisutno je u mnogim zakonodavstvima: francuskom, njemačkom, švedskom, švicarskom i dr. (Mladenović, 1981: 476-477). Prema drugom shvatanju, starateljska funkcija zasnovana je na čelu dobrovoljnosti, budući da se ne može očekivati da će osoba koja je prisilno stavljena u položaj staratelja obavljati tu dužnost savjesno i odgovorno, te da će uložiti potrebnu inicijativu i preduzimljivost (Popović, 1973: 223).

Prema odredbama PZ FBiH za staratelja se imenuje osoba koja ima osobna svojstva i sposobnost za vršenje dužnosti staratelja, a koja prije toga pristane da bude staratelj (čl.165. st. 2).

Ista osoba može se imenovati za staratelja za više štićenika, ako to nije u suprotnosti sa njihovim interesima. (čl. 166. PZ FBiH). Staratelja postavlja organ starateljstva, izuzetak je zavodski staratelj koji poslove starateljstva obavlja po sili zakona, tako što stupanjem na mjesto rukovodioca ustanove u kojoj su smješteni štićenici on postaje njihov staratelj. Staratelj svoju funkciju vrši samostalno, ali pod nadzorom organa starateljstva, a za svoj rad odgovara administrativno, građanski i krivično.

Pri imenovanju staratelja organ starateljstva uzet će u obzir i mišljenje štićenika, ako je sposoban shvatiti o čemu se radi, kao i mišljenje bliskih srodnika štićenika (čl. 165. st. 3) ²⁵.

Za staratelja se može postaviti samo osoba koja posjeduje određena svojstva i sposobnosti koje pružaju garanciju da će starateljsku dužnost uspješno obavljati, također pravno lice se ne može postaviti za staratelja jer bi to bilo suprotno prirodi starateljske funkcije i ustanove starateljstva.

²⁵ U pravu bivše Jugoslavije staratelja je određivao otac testamentom (tutela testamentaria), a ukoliko nije na taj način određen, postavljen je iz kruga bliskih srodnika (tutela legitima). Sud je određivao staratelja (tutela dativa) tek ako se on nije mogao odrediti iz kruga srodnika. U savremenom pravu BiH situacija je bitno drugačija, ratifikacijom Konvencije o pravima djeteta, postavljena su četiri temeljna principa koja se moraju poštivati, a među tim principima je pravo djeteta na sopstveno mišljenje.

Porodični zakon FBiH u članu 169. normira da se za staratelja ne može imenovati osoba:

- a) osoba kojoj je oduzeto roditeljsko staranje. Ovakvoj osobi se ne smije povjeriti dužnost staratelja, jer tu dužnost neće uspješno izvršavati, pošto ni prema svom djitetu nije pravilno vršila roditeljsko pravo.
- b) osoba kojoj je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost. Osobi kojoj je oduzeta poslovna sposobnost, pa se i sama nalazi pod starateljstvom, tako da je nemoguće da takva osoba kojoj je i samoj potreban staratelj, bude imenovana za staratelja drugoj osobi, odnosno za staratelja se može imenovati samo punoljetna, poslovno sposobna osoba.
- c) osoba čiji su interesi u suprotnosti sa interesima štićenika, tj. koje ne pruža dovoljno jamstva da će štićenika vaspitati tako da bude koristan član društvene zajednice. Također ukoliko dođe do sukoba interesa između štićenika i osobe koju bi trebalo imenovati za staratelja, u tom slučaju sukob interesa je zakonska prepreka zbog koje ta osoba neće biti imenovana za staratelja, navedeni sukob može nastati zbog određenog spora između ove dvije strane.
- d) osoba od koje se, s obzirom na njeno ranije i sadašnje ponašanje, lična svojstva i odnose sa štićenikom i njegovim roditeljima, ne može očekivati da će pravilno vršiti dužnost staratelja. Staratelj mora biti osoba koja će savjesno i odgovorno obavljati svoju dužnost, osoba može biti nepodobna za obavljanje ove dužnosti ako njena lična svojstva i ponašanja nisu zadovoljavajuća ili ako je ta osoba u sukobu sa štićenikom i njegovim roditeljima.
- e) osoba sa kojim je štićenik sklopio ugovor o doživotnom izdržavanju. Ovim se ugovorom jedna strana obavezuje doživotno izdržavati drugu, a ova svoju imovinu ili njen dio u nasljeđe prvoj. Zbog toga postoji bojazan da staratelj neće u dovoljnoj mjeri štititi interes štićenika.²⁶

Porodični zakon kod izbora staratelja ne normira prednost srodnicima pred ostalim osobama, ali ni smetnje da organ starateljstva za staratelja imenuje štićenikovog srodnika, rukovodeći se interesom štićenika da mu staratelj bude bliska osoba. Također za staratelja se može postaviti osoba koja već vrši starateljsku dužnost i koja se stara o više štićenika, sa tim da to nije u suprotnosti sa interesima pojedinih štićenika. Organ starateljstva je dužan prije nego što imenuje određenu osobu za staratelja, upoznati je sa samim značajem

²⁶ Traljić N. Bubić S. – Porodično pravo, Studentska štamparija Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 1998., str.242.

starateljstva te sa pravima i obavezama koje mora izvršavati u toku obavljanja te funkcije.

U pravnoj teoriji, vrste staratelja, odnosno klasifikacija staratelja određuje se prema nekoliko kriterijuma, kao što su:

1. Prema broju štićenika prema kojima vrši dužnost staratelja, razlikuju se individualni i kolektivni staratelj.

a) Individualni staratelj je onaj koji vrši tu funkciju nad jednim štićenikom ili pak nad više štićenika kojima je za staratelja postavljen posebnim rješenjima organa starateljstva. Individualni staratelj je pojedinačni staratelj svakom od štićenika.

b) Kolektivni staratelj vrši starateljsku funkciju prema više štićenika između kojih postoji veza. U tom kontekstu, kolektivni staratelj može biti:

- zavodski staratelj koji vrši starateljsku dužnost prema svim štićenicima smještenim u jednoj ustanovi. Tu funkciju vrši rukovodilac ustanove po sili zakona: stupanjem na mjesto rukovodioca postaje i staratelj, odnosno prestankom te funkcije prestaje i njegova dužnost. Dužnost ovog staratelja je staranje o ličnosti štićenika, a u pogledu njegove imovine staranje je ograničeno samo na onu koja se nalazi u ustanovi. Funkcija zavodskog staratelja traje dok je štićenik smješten u ustanovi.

- zajednički staratelj obavlja starateljsku dužnost nad štićenicima koji imaju zajedničku, nepodijeljenu imovinu. Prema Zakonu o nasljedivanju (čl. 132. u vezi sa čl. 181), ako nijedan od nasljednika nije sposoban upravljati zaostavštinom, a nema zakonskog zastupnika, sud postavlja privremenog staratelja zaostavštine, o čemu obaveštava organ starateljstva, koji može postaviti drugog staratelja. Ovaj staratelj zastupa sve nasljednike.

2. Prema prirodi i obimu ovlaštenja razlikujemo tri vrste staratelja: matični, staratelj imovine i naročiti staratelj.

a) Matični staratelj se postavlja svakom štićeniku, pa se može označiti i kao osnovni staratelj. Pored njega, štićeniku se može postaviti i staratelj imovine, ili posebni staratelj, ili zavodski staratelj, tako da je njegova osnovna dužnost staranje o ličnosti štićenika.

b) Staratelj imovine se postavlja pored matičnog, odnosno pored zavodskog staratelja samo onda kada za tim postoji potreba. To je slučaj kada štićenik ima

imovinu izvan područja nadležnosti organa starateljstva, tj. izvan ustanove u koju je smješten.

c) Posebni (koliozni ili naročiti) staratelj se postavlja štićeniku onda kada između njega i staratelja nastane sukob interesa, odnosno kada nastane spor između njih ili kada treba da zaključe neki pravni posao.

3. Prema trajanju starateljske funkcije, imamo dvije vrste staratelja: trajni i privremeni.

a) Trajni staratelj koji se postavlja svakom štićeniku bez određivanja dužine trajanja njegove funkcije. On ovu dužnost vrši dok postoji potreba za starateljstvom ili do razrješenja od dužnosti.

b) Privremeni staratelj se postavlja za određeno, obično kraće vrijeme, licu koje učestvuje u postupku, a samo nije u stanju zastupati svoje interes.

8. Dužnosti, prava i odgovornosti staratelja

Prema odredbama PZ FBiH organ starateljstva u rješenju o imenovanju staratelja određuje njegova prava i dužnosti (čl. 108. st. 1).

„U kontekstu dužnosti staratelja maloljetnog štićenika porodično zakonodavstvo u BiH apostrofira da je staratelj dužan kao roditelj starati se o njegovoj ličnosti-posebno o zdravlju, obrazovanju i osposobljavanju za samostalan život, te tako, zapravo, promovira najbolji interes djeteta i sprovodi u djelo obavezu države da uvažava prava djeteta, koje je od strane državnog organa zbrinuto radi zaštite i brige o njemu.“²⁷

Staranje o ličnosti maloljetnog štićenika obuhvata prvenstveno brigu o njegovom zdravlju, vaspitanju i obrazovanju, kao i o svemu drugom značajnom za štićenika. Zaštita imovine štićenika nema onaj značaj kakav ima zaštita njegove ličnosti. Ipak, pošto imovina osigurava razvoj ličnosti štićenika, staratelj

²⁷ U. Habul, „Primjena standarda „ Najbolji interes djeteta“ u starateljskoj zaštiti djece bez roditeljskog staranja(pravni okvir i praksa“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava: „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar, 2014, str. 159

je dužan preuzimati mjere za njenu zaštitu. O imovini staratelj treba da se stara kao dobar roditelj, mora je sačuvati od propadanja, uništenja i umanjenja, odnosno ako postoji mogućnost treba da je i unaprijedi. Organ starateljstva će prije predaje imovine staratelju najprije izvršiti njenu procjenu i popis, što sprečava moguće zloupotrebe od strane staratelja. Popis imovine vrši komisija koju osniva organ starateljstva, a prisustvuju mu staratelj, štićenik, ako je u stanju shvatiti o čemu se radi, te držatelj imovine štićenika (čl. 172. PZ FBiH). Nakon popisa i procjene imovina se predaje staratelju na upravljanje, potom staratelj preuzima samostalno poslove koji ne prelaze okvire redovnog poslovanja ili upravljanja štićenikovom imovinom, za otuđenje prihoda od te imovine, staratelj mora imati odobrenje organa starateljstva. Otuđenje i opterećenje štićenikove imovine je moguće samo ako to služi njegovim interesima, odnosno ako iz drugih sredstava nije moguće osigurati njegovo školovanje, vaspitanje i izdržavanje.

Ukoliko je štićenik stariji maloljetnik, onda može pomoći staratelju u ocjeni svog interesa pri zaključenju nekog posla, odnosno staratelj je dužan posavjetovati se sa štićenikom. U slučaju neposredne opasnosti po interesu štićenika, u pogledu njegove nepokretne imovine, organ starateljstva dužan je i prije popisa i procjene imovine zatražiti od suda zabilježbu u zemljišnoj knjizi o pokretanju postupka za stavljanje te osobe pod starateljstvo (čl. 173. st. 2. PZ FBiH).

Jedna od dužnosti staratelja jeste pribavljanje sredstava za izdržavanje štićenika. Staratelj nije dužan izdržavati štićenika iz svojih sredstava, osim ako mu on nije blizak srodnik, kojeg je po osnovu srodstva dužan izdržavati. Staratelj ima obavezu preuzeti potrebne mjere za prikupljanje tih sredstava, a to će uraditi na način tako što će koristiti izvore prihoda onim redom koji je zakon odredio.

Ta sredstva su navedena u stavu 1. člana 174. PZ FBiH, a pribavljaju se iz:

- a) prihoda štićenika;
- b) sredstava dobivenih od osoba koje su obavezne uzdržavati štićenika (ukoliko štićenik ima srodnike, staratelj treba da preduzme sve mjere kako bi ta lica ispunila svoju obavezu);

- c) imovine štićenika (pokretne i nepokretne stvari koje štićenik posjeduje će se opteretiti i otuđiti uz odobrenje organa starateljstva ako je to potrebno za izdržavanje);
- d) sredstava dobivenih za štićenika po osnovu socijalne zaštite (ukoliko štićenik nema imovinu, izdaci za provođenje mjera se podmiruju iz sredstava dobijenih po osnovu socijalne zaštite);
- e) drugih izvora (pokloni, nagrade, naknada štete, stipendije i ostali izvori)

Prava koja ima staratelj jeste pravo na naknadu opravdanih troškova, a postoji i mogućnost da dobije nagradu za svoj rad. Staratelj ima pravo da od organa starateljstva traži naknadu opravdanih troškova koje je imao u toku obavljanja svoje dužnosti (čl. 181. st. 4. PZ FBiH). Ako se sredstva ne mogu isplatiti iz štićenikovih prihoda, onda će se isplata izvršiti iz izvora koje odredi federalni ministar rada i socijalne politike (čl. 181. st. 8). Ukoliko staratelj ovim putem ne ostvari svoje pravo, to pravo može potraživati putem suda.

Također, organ starateljstva ostavlja mogućnost da se staratelj nagradi, ako se posebno zalagao i istaknuo u toku obavljanja svoje dužnosti (čl. 181. st. 3).

Pred zakonom odgovornost staratelja jeste građanska, krivična i administrativna. Ukoliko staratelj prouzrokuje neku štetu u toku obavljanja svoje dužnosti, on će odgovarati prema kriteriju dokazane krivice. Postupak naknade štete počinje utvrđivanjem iznosa štete od organa starateljstva i pozivanjem staratelja da u određenom roku štetu nadoknadi, ako šteta ovim putem ne bude nadoknađena, onda organ starateljstva naknađuje učinjenu štetu. Nakon toga organ starateljstva može zahtijevati u sudskom postupku od staratelja naknadu isplaćenog iznosa, ali samo onda kada je staratelj tu štetu počinio namjerno ili iz krajnje nepažnje. Staratelj odgovara i za štetu koju je štićenik prouzrokovao trećim licima. Staratelj može i da krivično odgovara ako zlostavlja maloljetnog štićenika ili ga grubim zanemarivanjem svoje dužnosti zbrinjavanja i vaspitanja zapusti. Također, snosi krivičnu odgovornost u slučaju da vrši prisilu nad maloljetnim štićenikom i tjera ga na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara njegovom uzrastu, ili na prosjačenje, te druge radnje koje su štetne za njegov razvoj. Kada je riječ o administrativnoj odgovornosti, prema staratelju se mogu preduzeti i druge mjere normirane Zakonom o upravnom postupku , npr. smjenjivanje.

Staratelj zastupa štićenika, a organ starateljstva zastupa štićenika ako dužnost staratelja vrši neposredno ili ako je ograničio ovlašćenja staratelja i odlučio štićenika sam zastupati (čl. 175. st. 1 i 2. PZ FBiH). Štićenik je osoba koja ne može sama učestvovati u pravnom prometu jer nema poslovnu ni parničnu sposobnost ili mu je ona ograničena. Zbog toga se staratelj pojavljuje kao zakonski zastupnik štićenika, isto kao što je roditelj zakonski zastupnik maloljetnog djeteta, s tim što u djelovanjima staratelja postoje neka ograničenja. Poslovi koje staratelj samostalno obavlja se tiču održavanja i unapređenja štićenikove imovine, što je sadržano u čl. 176. st. 1.

Međutim, postoje poslovi za koje staratelj ipak treba prethodno odobrenje organa starateljstva, a ti poslovi su oni koji prelaze okvire redovnog poslovanja ili upravljanja štićenikovom imovinom, a odnosi se na sljedeće:

- a) otuđiti ili opteretiti nepokretnu imovinu štićenika;
- b) otuđiti iz imovine štićenika pokretne stvari veće i posebne osobne vrijednosti, ili raspolagati imovinskim pravima veće vrijednosti;
- c) odreći se nasljedstva ili legata, ili odbiti poklon i
- d) poduzimati druge mjere određene zakonom.²⁸

Staratelj može zaključiti pravni posao sa štićenikom samo ako organ starateljstva nađe da to zahtijevaju interesi štićenika i to prije toga odobri (čl. 177. st. 1).

5. Podnošenje izvještaja i prestanak dužnosti staratelja

Obaveza organa starateljstva je da stalno nadzire rad staratelja, a jedan od načina na koji obavlja ovu funkciju jeste i obaveza staratelja da organu starateljstva podnosi izvještaj o svom radu pismenim ili usmenim putem na zapisnik organu starateljstva svake godine, ili kada to zatraži organ starateljstva. Taj izvještaj mora sadržavati podatke o mjerama preduzetim prema ličnosti i imovini štićenika, te naročito podatke o konačnom stanju štićenikove imovine.

Staratelj je dužan podnijeti organu starateljstva izvještaj o svom radu i o stanju štićenikove imovine u januaru svake godine za prethodnu godinu, kao i kad to

²⁸ Porodični zakon FBiH, čl. 179.

zatraži organ starateljstva. U slučaju neposrednog vršenja starateljstva izvještaj je dužna podnijeti osoba iz stava 4. člana 165. ovog Zakona (čl.180. st.1). Iz izvještaja se mora vidjeti naročito kako se staratelj starao o osobnosti štićenika i zaštiti njegovih interesa, a naročito o njegovom zdravlju, odgoju i obrazovanju (čl. 180. st. 2. PZ FBiH). Uz izvještaj o štićenikovoj imovini, staratelj mora priložiti dokumentaciju, to mogu biti ugovori, računi i druge isprave na osnovu kojih organ starateljstva može utvrditi stvarno stanje štićenikove imovine, te je na taj način zaštiti od zloupotrebe.

Dužnost staratelja prestaje po prestanku potrebe za starateljstvom i tada organ starateljstva donosi rješenje o prestanku starateljstva i o razrješenju staratelja dužnosti. U tom slučaju organ starateljstva poziva staratelja da u određenom roku podnese izvještaj o svom radu i stanju štićenikove imovine, te da tu imovinu predala na upravljanje štićeniku, odnosno roditelju ili usvojiocu.

Predaja imovine se vrši u prisustvu staratelja, štićenika, roditelja ili usvojioca i predstavnika organa starateljstva. Ali postoje i drugi slučajevi prestanka starateljstva, koji su navedeni u porodičnom zakonu FBiH:

-smrt staratelja (smrću staratelja ova funkcija prestaje, bez mogućnosti njenog prenošenja na njegove nasljednike i tada će organ starateljstva odrediti štićeniku novog staratelja (čl. 184. st. 4);

-razrješenje staratelja po službenoj dužnosti (organ starateljstva će razriješiti staratelja dužnosti ukoliko utvrdi da je u vršenju funkcije nemaran, da zloupotrebljava svoja ovlaštenja, da je ugrozio interes štićenika ili ako smatra da bi bilo korisnije da mu se postavi drugi staratelj (čl. 184. st. 1);

-razrješenje po zahtjevu staratelja (staratelj svoju funkciju prihvata po načelu dobrovoljnosti, tako da on sam može odlučiti kada će je prestati vršiti. Stoga će organ starateljstva na zahtjev staratelja, bez ispitivanja razloga, razriješiti ga njegovih dužnosti najkasnije u roku od tri mjeseca od dana podnošenja zahtjeva (čl. 184. st. 3)

TREĆI DIO

STARATELJSTVO NAD MALOLJETNIM OSOBAMA

Razlozi stavljanja pod starateljstvo i obaveze/ovlaštenja staratelja maloljetne osobe

Starateljska zaštita djece bez roditeljskog staranja se aktualizira u slučajevima koji se navedeni u odredbama porodičnog zakonodavstva i zakonodavstva u oblasti socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini. Iz tih odredaba je vidljivo da se starateljstvo primjenjuje kao jedan oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja i njemu se u zakonodavstvu posvećuje najveća pažnja. Primjena ovih odredbi osigurava zamjensku zaštitu djece bez roditeljskog staranja, nakon što organ starateljstva doneše odluku o oblicima i mjerama te zaštite. Razlozi za stavljanje maloljetne osobe pod starateljstvo su različiti i taksativno su navedeni u PZ FBiH. Oni upućuju na zaključak da je dijete bez roditeljskog staranja zapravo dijete koje je nezbrinuto, da je bez zaštite koju mu pružaju roditelji i da ta zaštita mora, što prije, biti nadomještena. Stoga, Porodični zakon FBiH normira da će se pod starateljstvo staviti maloljetna osoba:

- a) čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od tri mjeseca;
- b) čijim roditeljima je oduzeto roditeljsko staranje;
- c) čiji roditelji nisu stekli poslovnu sposobnost, ili im je ona oduzeta ili ograničena i
- d) čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno starati se o svom djetu, a nisu povjerili njegovo čuvanje i odgoj osobi za koju je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uvjete za staratelja (čl. 186).

Istim zakonom normirano je i da „čuvanje i odgoj maloljetnog štićenika organ starateljstva može povjeriti staratelju, drugoj osobi ili ustanovi, pri čemu je staratelj maloljetnog štićenika dužan je kao roditelj starati se o njegovoj osobnosti, a naročito o zdravlju, obrazovanju i osposobljavanju za samostalan život i rad „ (čl. 187. st. 1. i 2).

Citirana odredba jasno pokazuje da, staratelj nije dužan da primi štićenika u svoju porodicu, već organ starateljstva može smjestiti štićenika u drugu porodicu odnosno kod druge osobe ili u ustanovu. Staratelj ima obavezu i nakon takvog smještaja da se stara o štićeniku i da redovno kontaktira sa osobom ili ustanovom u kojoj se štićenik trenutno nalazi.

Osoba ili ustanova iz stava 1. ovog člana dužna je starati se o osobnosti i pravima štićenika i obavještavati staratelja i organ starateljstva o svim važnijim promjenama u pogledu života, zdravlja, odgoja i obrazovanja štićenika. Osoba ili ustanova iz stava 1. ovog člana ne može se oslobođiti dužnosti čuvanja maloljetnog štićenika bez prethodne saglasnosti staratelja, odnosno organa starateljstva (čl.187. st. 3. i 4).

Najvažnija dužnost staratelja jeste staranje o zdravlju štićenika, tako da staratelj mora preuzimati sve preventivne mjere u cilju njegovog liječenja i ozdravljenja. Staratelj je obavezan uz pomoć organa starateljstva osigurati vaspitanje i obrazovanje maloljetnog štićenika. Organ starateljstva posebnu pažnju posvećuje zaštiti interesa štićenika, stoga prema odredbama PZ FBiH staratelj može samo sa odobrenjem organa starateljstva:

- a) odlučiti o izboru ili promjeni škole i zanimanja maloljetnog štićenika, o prekidu njegovog školovanja ili o njegovom zaposlenju i
- b) poduzimati i druge mjere u pogledu osobnosti štićenika određene zakonom (čl.190)

Kada je riječ o zastupanju maloljetnog štićenika, staratelj je njegov zakonski zastupnik, jer ovaj još nije stekao poslovnu sposobnost.

Staratelj je ovlašćen u ime i za račun štićenika zaključivati pravne poslove. Za one pravne poslove koje staratelj, u smislu ovog Zakona, ne može sam zaključivati potrebno je odobrenje organa starateljstva. Maloljetni štićenik koji je navršio četrnaest godina može sam sklapati pravne poslove kojim stiče prava, ako zakon ne odredi drukčije (čl.188. st. 1. i 2).

Pravne poslove kojim raspolaže imovinom ili preuzima obaveze može sklapati samo uz odobrenje staratelja, ako zakon ne odredi drukčije. Maloljetni štićenik koji radom ostvaruje prihode, može raspolagati ostvarenim osobnim dohotkom i zaradom. Pri tome je dužan doprinositi za svoje izdržavanje, odgoj i obrazovanje (čl. 188. st. 2. i 3).

2. Prestanak starateljstva nad maloljetnim licima

Starateljstvo nad maloljetnim štićenikom prestaje sticanjem poslovne sposobnosti, usvojenjem ili prestankom razloga iz člana 186. ovog Zakona. Organ starateljstva produžit će pružati odgovarajuće oblike socijalne i druge zaštite osobi nad kojom je prestalo starateljstvo zbog nastupanja punoljetstva ako se ona do tog vremena nije uspjela sposobiti za samostalan život i rad (čl.190. 1. i 2).

Ako osoba nad kojom je po nastupanju punoljetstva prestalo starateljstvo, a koja zbog psihofizičkih nedostataka nije sposobna starati se o svojoj osobnosti, pravima i interesima, staratelj, uz odobrenje organa starateljstva ili organ starateljstva neposredno, pokreće kod nadležnog suda postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti ovoj osobi u cilju njenog ponovnog stavljanja pod starateljstvo(čl. 191). S druge strane, sklapanjem braka prije punoljetstva, prema odredbama PZ FBiH, dolazi do emancipacije maloljetnika, odnosno do sticanja potpune poslovne sposobnosti (čl.157. st.1), čime prestaje potreba za starateljstvom.

Također, poslovnu sposobnost može steći i maloljetna osoba starija od šesnaest godina koja je postala roditelj. O sticanju poslovne sposobnosti na način utvrđen u stavu 3. ovog člana odlučuje sud u vanparničnom postupku na prijedlog maloljetne osobe, uzimajući u obzir njenu duševnu zrelost (čl.157. st. 3. i 4). Starateljstvo može prestati i usvojenjem maloljetnika, budući da se zasniva srodnički odnos. Također, starateljstvo nad maloljetnim osobama prestaje i smrću maloljetnika.

Sve navedeno upućuje na zaključak da država treba osigurati neophodnu brigu i zaštitu svakog pojedinačnog djeteta uz poštivanje njegovog najboljeg interesa. Jednom riječju „svako dijete i mlada osoba treba živjeti u poticajnom, zaštitničkom i brižnom okruženju koje promovira njegov odnos, njegov puni potencijal. Djeca sa neadekvatnim roditeljskim staranjem ili bez roditeljskog staranja su posebno izložena opasnosti da im bude uskraćeno takvo porodično okruženje. U slučajevima gdje djetetova vlastita porodica nije u stanju, čak ni uz odgovarajuću podršku, pružiti djetetu adekvatno staranje, ili dijete zanemaruje i odriče ga se, država je odgovorna da štiti prava djeteta i osigura odgovarajuće alternativno zbrinjavanje, sa ili preko nadležnih lokalnih organa i ovlaštenih organizacija civilnog društva.

Uloga države je da kroz nadležne organe osigura nadzor nad sigurnošću, dobrobiti i razvojem svakog djeteta smještenog u neki oblik alternativnog zbrinjavanja, kao i redovne provjere radi utvrđivanja prikladnosti pruženog aranžmana zbrinjavanja.”²⁹

Dakle jedno od najvažnijih pitanja je odabir odgovarajućeg oblika zaštite djeteta, odnosno opcija za smještaj djece bez roditeljskog staranja, uz naglasak da ova djeca imaju pravo na posebnu zaštitu i pomoći države, što je sukladno sa odredbama UN Konvencije o pravima djeteta.

²⁹ Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, okvir UN-a, 2009.godina, stavovi 3, 4 i 5.

ČETVRTI DIO

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati istraživanja

Istraživanje za potrebe ovog rada, pod naslovom „Starateljstvo kao oblik zaštite maloljetnih osoba/djece bez roditeljskog staranja u praksi centra za socijalni rad“ provedeno je ukupno u sedam službi socijalne zaštite na području Kantona Sarajevo, i to: Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, NoviGrad, Hadžići, Vogošća i Ilijadža.

Ovih sedam službi socijalne zaštite koje djeluju u okviru JU „Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo“ je bilo otvoreno za saradnju, dok dvije službe nisu dale pozitivan odgovor da žele učestvovati u istraživanju, a to su: Ilijaš i Trnovo.

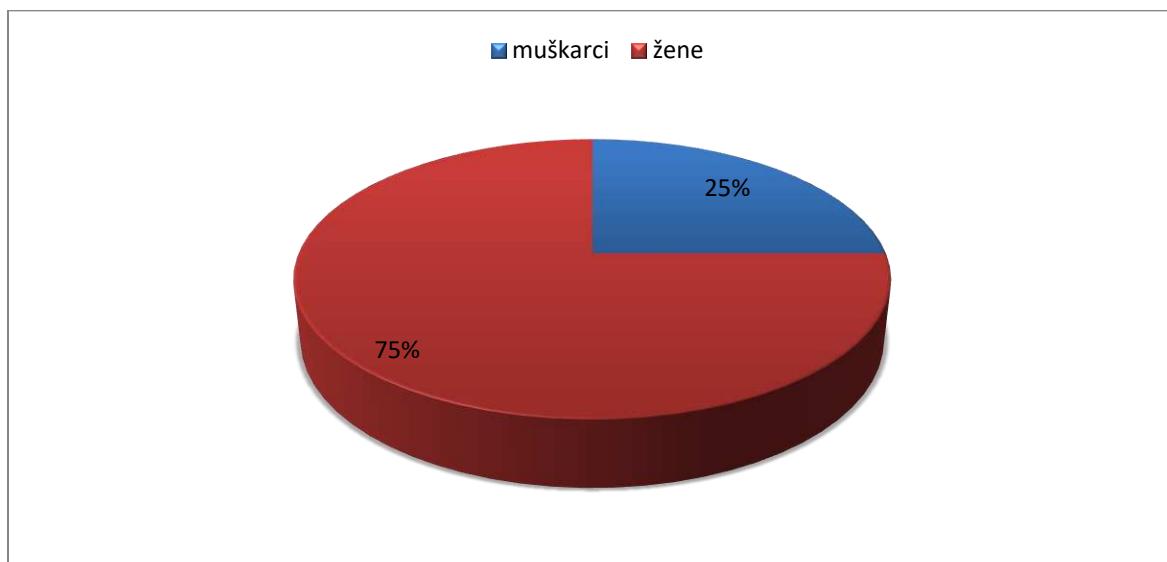
Istraživanjem su obuhvaćena 40. ispitanika, od kojih je 30. socijalnih radnika, 4. pedagoga, 4. pravnika i 2. psihologa, od kojih je 25. staratelja, od toga 3. socijalna radnika staratelja i 1. psiholog iz općine Stari Grad, 4. socijalna radnika staratelja, 2. pravnika i 1. psiholog iz općine Centar, 3. socijalna radnika staratelja i 2. pedagoga iz službe socijalne zaštite općine Novo Sarajevo, 8. socijalnih radnika staratelja i 2. pedagoga koji obavljaju funkciju staratelja iz službe socijalne zaštite Novi Grad, 5. socijalnih radnika staratelja i 2. pravnika iz službe socijalne zaštite općine Vogošća, 5. socijalnih radnika iz službe socijalne zaštite općine Ilijadža i 2. socijalna radnika iz službe socijalne zaštite općine Hadžići.

a) Sociodemografski podaci o ispitanicima

Tab. br. 1: *Spolna struktura ispitanika*

Muškarci	Žene	Ukupno
10	30	40

Grafikon broj 1: *Spolna struktura ispitanika*

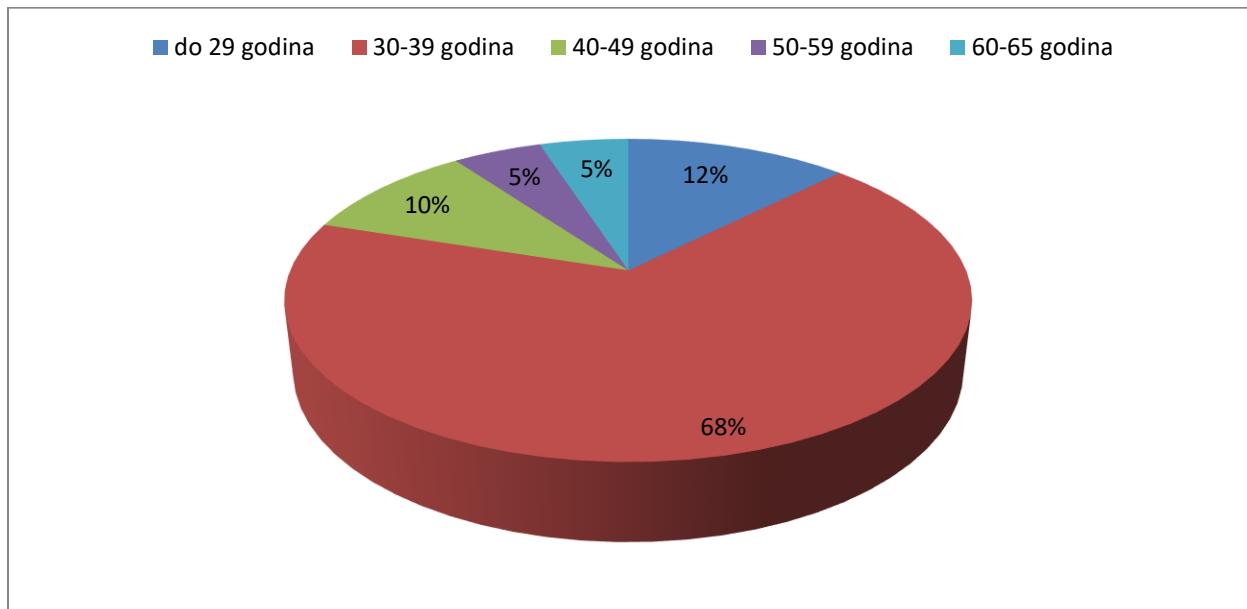

Prezentirani podaci pokazuju da su pripadnice ženskog spola u odnosu na muški, zastupljenije u obavljanju poslova starateljstva ali i općenito u poslovima socijalnog rada. U istraživanju je od ukupno 40. ispitanika zastupljeno ukupno 30. osoba ženskog spola (75%) , što navodi na zaključak da su žene brojnije zastupljene u pomažućim profesijama. Iako danas skoro više i ne postoje zanimanja u kojima nisu zastupljena oba spola, socijalni rad je zasigurno jedna od profesija u kojoj je mali broj muškaraca, što potvrđuje i podatak da u ovom istraživanju oni čine 1/3 od ukupnog broja ispitanika.

Tab. br. 2: *Struktura ispitanika u odnosu na dob*

Dob ispitanika	Ukupno
do 29	5
30 - 39	27
40 - 49	4
50 - 59	2
60 - 65	2
Ukupno	40

Grafikon broj 2: *Struktura ispitanika u odnosu na dob*

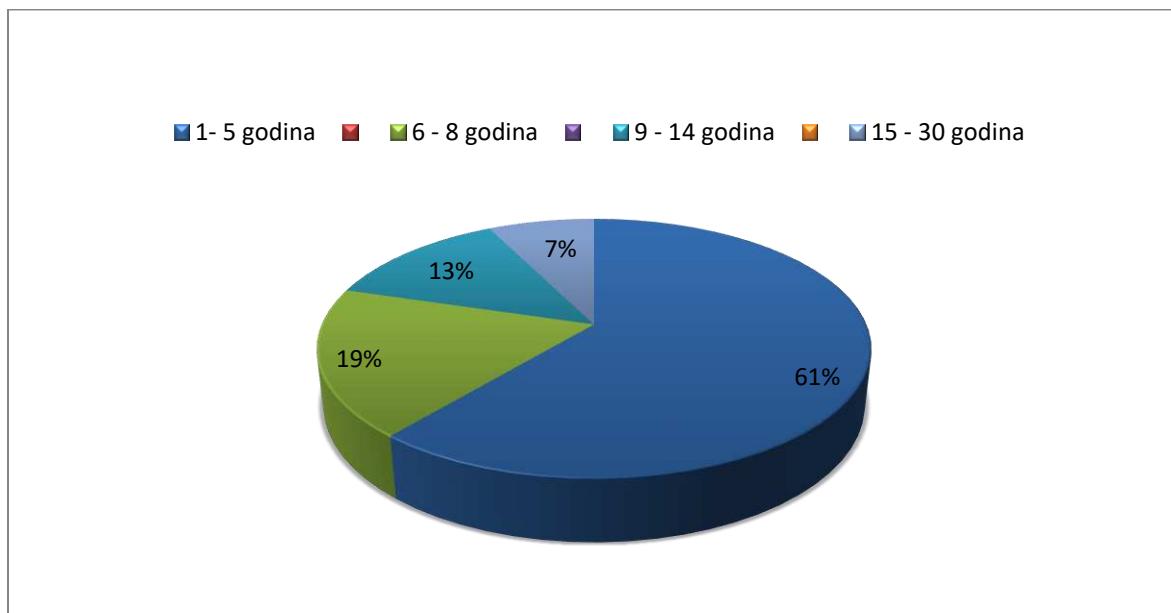

Podaci prezentirani u tabeli broj 2. pokazuju da je u strukturi ispitanika najveći broj onih starosne dobi od 30 - 39. godina, njih 27. od ukupno 40. ispitanika što ni u kom slučaju ne upućuje na zaključak da u službama socijalne zaštite većinom rade profesionalci s dužim radnim iskustvom u struci.

Tab. br. 3: *Struktura ispitanika u odnosu na radno iskustvo u struci*

Godine radnog iskustva u struci	Ispitanici
1 - 5 godina	25
6 - 8 godina	10
9 - 14 godina	3
15 - 30 godina	2

Grafikon broj 3: *Struktura ispitanika u odnosu na radno iskustvo u struci*

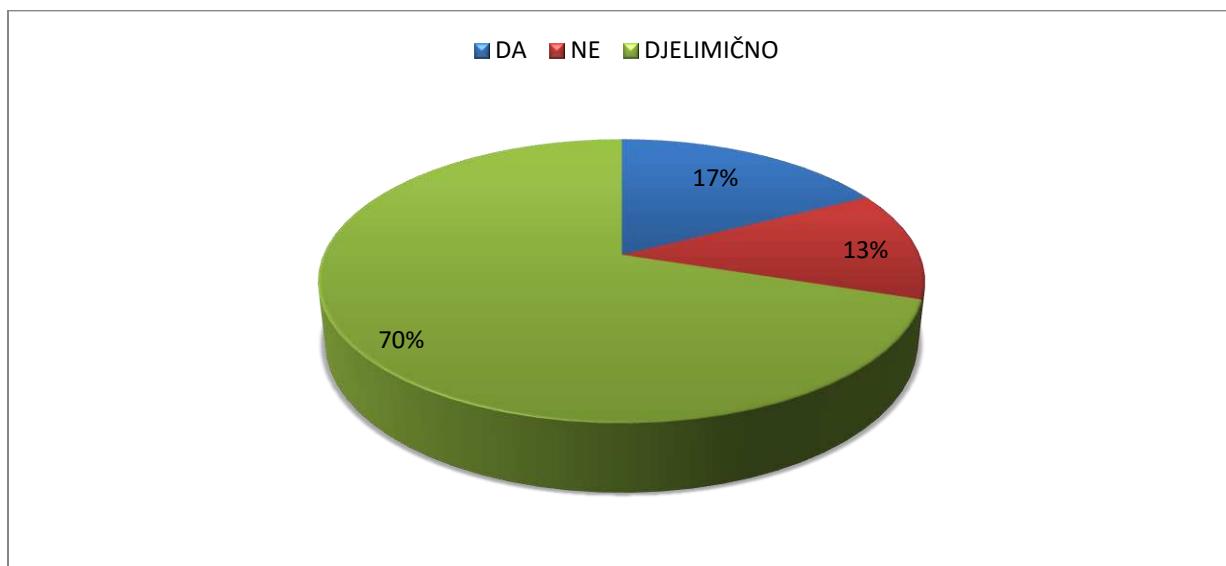
Kako možemo primjetiti iz prezentiranih podataka, veći broj ispitanika ima radno iskustvo do pet godina, njih 25 ili (61%), od ukupnog broja 40. Navedeni podatak upućuje na mogućnost da je većina ispitanika prije zaposlenja u CSR obavljalo neki drugi posao, koji nije u struci, ili da su na zaposlenje u struci čekali dugi niz godina, budući da je samo 1/3 njih mlađa od 29 godina.

b) Stavovi svih ispitanika

Tab. br. 4: *Informisanost o alternativnim oblicima zaštite djece bez roditeljskog staranja*

Stanovništvo BiH je dovoljno informisano o oblicima zaštite djece bez roditeljskog staranja?	Ukupno
DA	7
NE	5
DJELIMIČNO	28

Grafikon broj 4: *Informisanost o alternativnim oblicima zaštite djece bez roditeljskog staranja*

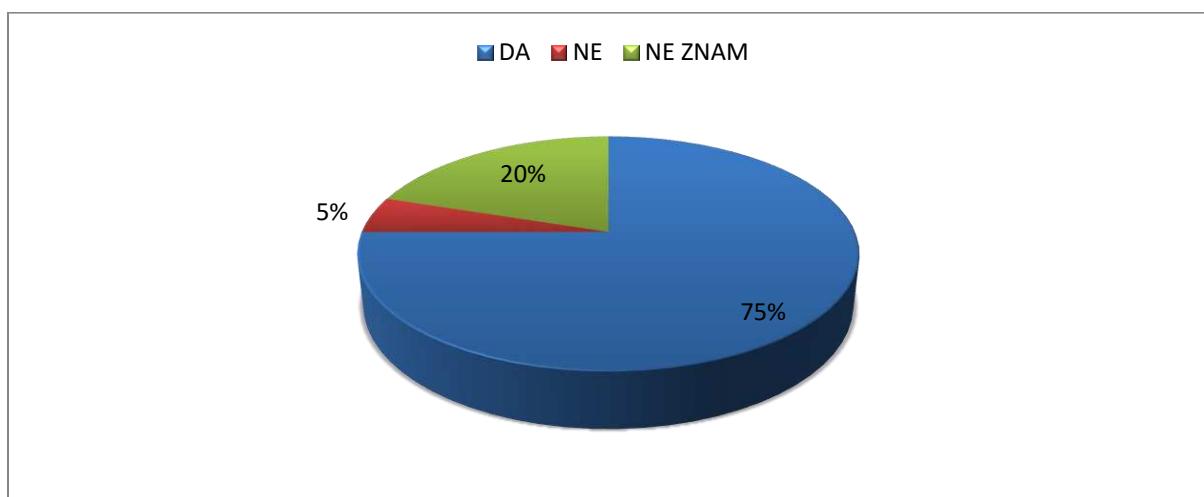

Na pitanje da li je stanovništvo BiH dovoljno informisano o alternativnim oblicima zaštite djece bez roditeljskog staranja samo 17% ispitanika odgovorilo je pozitivno, 70% su navela da je društvo djelimično informisano, dok je 13% navelo da društvo nije upoznato sa ovim oblicima zaštite. Ovakvi pokazatelji su djelimično očekivani posebno ako se ima u vidu činjenica da se ovoj skupini djece, npr. u sredstvima informisanja, najčešće govori i piše samo u onim slučajevima koji imaju elemente senzacionalizma.

Tab. br. 5: *Da li bi ste prihvatili dužnost staratelja*

Da li bi ste prihvatili da budete staratelj?	Ukupno
DA	30
NE	2
NE ZNAM	8

Grafikon broj 5: *Da li bi ste prihvatili dužnost staratelja*

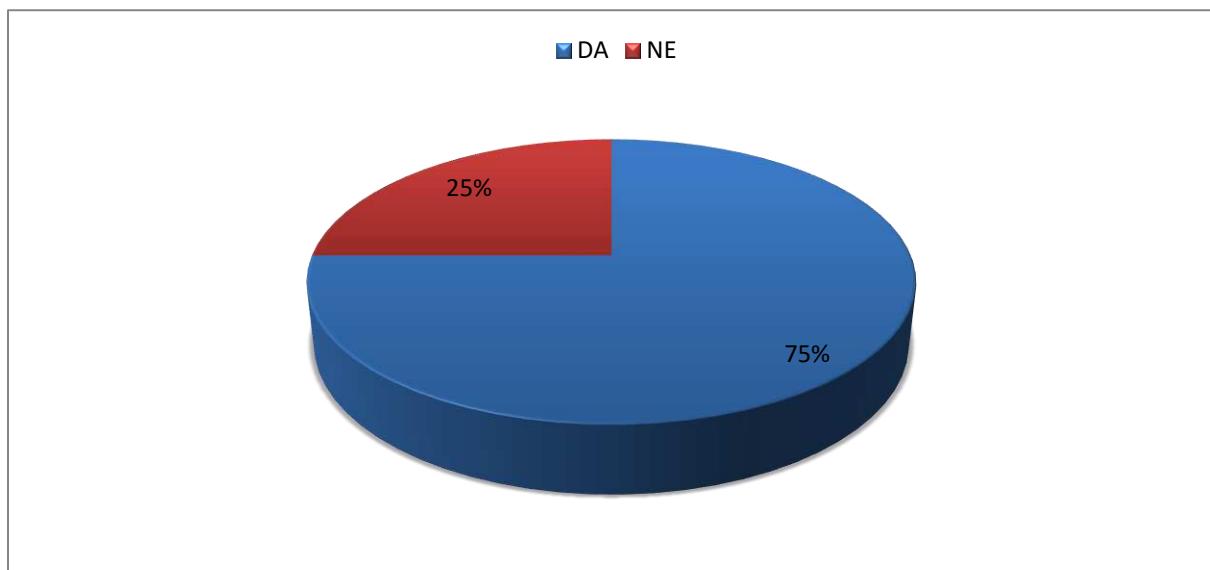
Na pitanje da li bi ste prihvatili dužnost staratelja 75% ispitanika je odgovorilo da smatra kako bi to prihvatili, 20 % ispitanika nije sigurno, dok ih je 5% izjavilo da ne bi prihvatili. Zaključak je da su zaposlenici u centrima za socijalni rad, nažalost, u poziciji da budu staratelji za više osoba. Naravno, još je veća odgovornost kada se radi o djeci bez roditeljskog staranja gdje zaposlenici preuzimaju sva prava i obaveze bioloških roditelja jednog djeteta. Često se u javnosti stiče pogrešna slika o pravima i obavezama staratelja. Mnogi smatraju kako staratelji raspolažu imovinom osoba kojima su staratelji, te čak i nasljeđuju imovinu, odnosno slobodni su da je prodaju, iznajmljuju i sl. Što stavlja socijalne radnike staratelje u tešku poziciju. S druge strane, 2019. godine u KS-u svi koji su imenovani starateljima imaju i novčanu naknadu za to.

c) Stavovi profesionalaca zaposlenih u CSR

Tab. br. 6: *Poštivanje i primjena odredaba Pravilnika o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH*

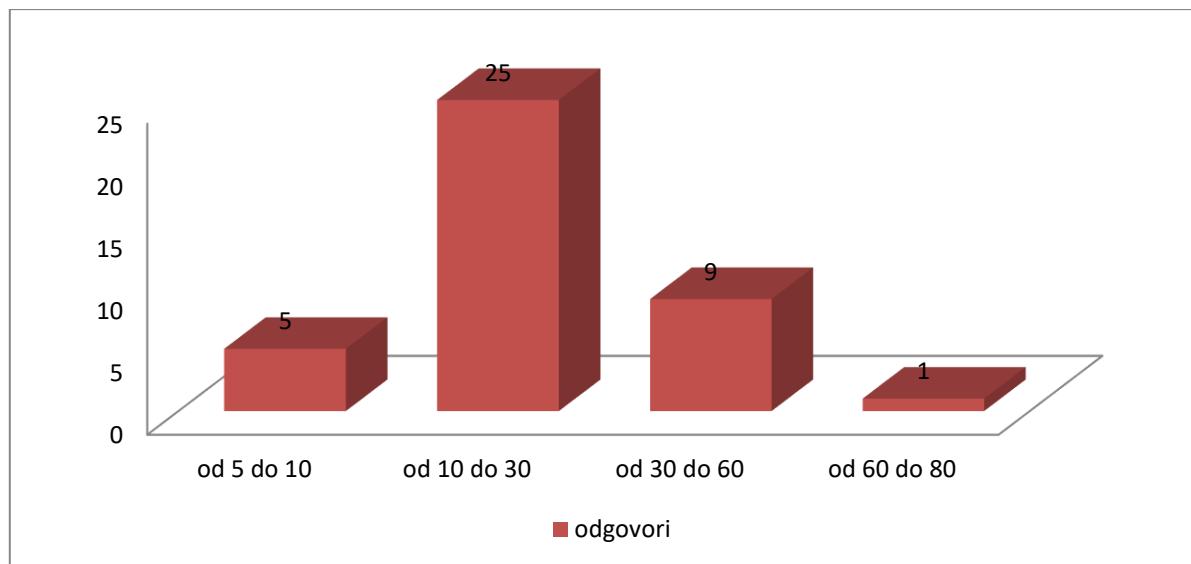
Da li ustanova primjenjuje Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH(Sl.novine FBiH 15/13)?	
DA	30
NE	10

Grafikon broj 6: *Poštivanje i primjena odredaba Pravilnika o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH*

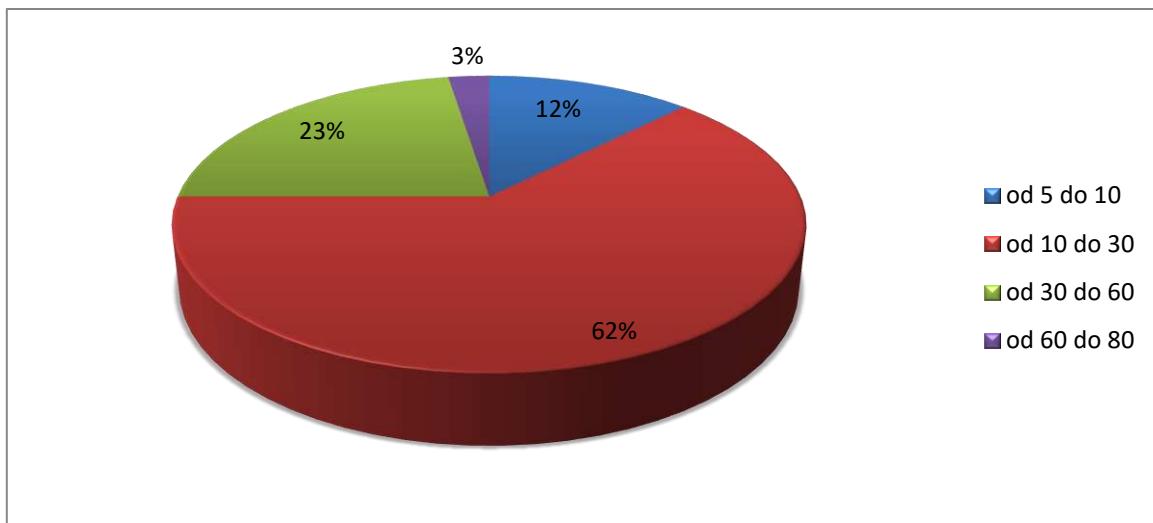

Na pitanje da li se u ustanovama poštaju i primjenjuju odredbe Pravilnika o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite, 75% ispitanika je odgovorilo pozitivno. To upućuje na zaključak da su zadovoljeni zajednički minimalni standardi kao što su: lokacija, građevinski objekat, prostorije, oprema, kapacitet, održavanje higijene, ishrana, angažovanje stručnih i drugih radnika kao i mogućnost pružanja usluga koje ustanova treba da ispunji nezavisno od korisničke grupe kojoj je usluga namijenjena. S druge strane, 25% ispitanika je odgovorilo da zahtjevi iz ovog pravilnika nisu do kraja ispunjeni, što se posebno odnosi na minimalne standarde koje ustanova treba da ispunji u skladu sa potrebama i različitostima korisničke grupe, a koji su takođe navedeni u ovom pravilniku.

Tab. br. 7: Broj djece bez roditeljskog staranja u službama socijalne zaštite

Grafikon broj 7: Broj djece bez roditeljskog staranja u službama socijalne zaštite

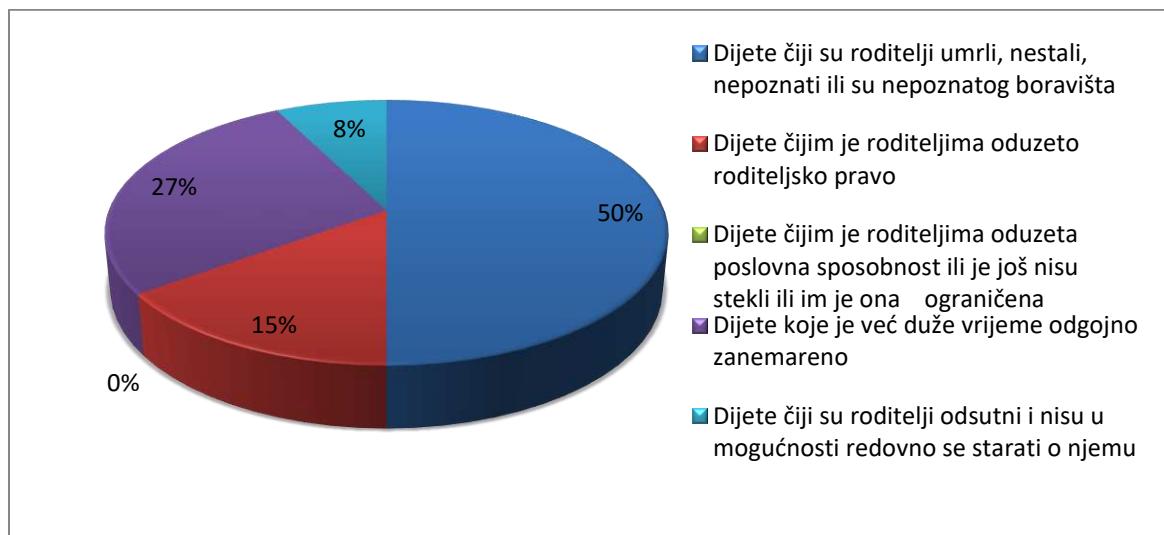

Službeni podaci navode 1. 212 djece bez roditeljskog staranja u 2019.godini. U ovom istraživanju, 62% ispitanika je odgovorilo da njihova služba za socijalnu zaštitu najviše pokriva oko 30 djece, a potom 23% ispitanika je odgovorilo da je to između 30 do 60 djece, što bi približno moglo odgovarati ovoj brojci od 1.212 djece. Dok je 12% ispitanika odgovorilo da je to između 5 do 10 djece.

Tab. br. 8: *Najzastupljenija skupina djece bez roditeljskog staranja*

Koja skupina djece bez roditeljskog staranja je najzastupljenija?	Odgovori
Dijete čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta	20
Dijete čijim je roditeljima oduzeto roditeljsko pravo	6
Dijete čijim je roditeljima oduzeta poslovna sposobnost ili je još nisu stekli ili im je ona ograničena	0
Dijete koje je već duže vrijeme odgojno zanemareno	11
Dijete čiji su roditelji odsutni i nisu u mogućnosti redovno se starati o njemu	3

Grafikon broj 8: *Najzastupljenija skupina djece bez roditeljskog staranja*

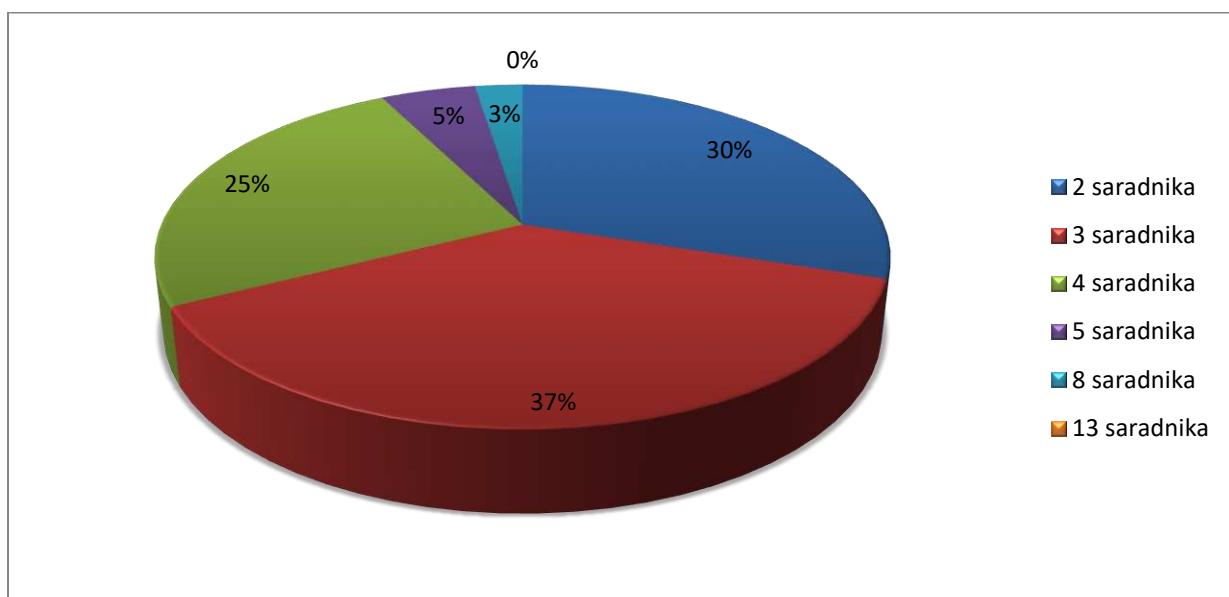

Na pitanje koja skupina djece bez roditeljskog staranja je najzastupljenija, 50% ispitanika je odgovorilo da je to dijete čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta. Njih 27% je odgovorilo da su ostali glavni razlozi za smještaj u alternativnu brigu odgojno zanemarivanje djeteta, što može biti povezano sa ekonomskim faktorima pa je neophodno sagledati bolje načine podrške roditeljima i porodicama, 15% ispitanika je odgovorilo da je to dijete čijim je roditeljima oduzeto roditeljsko pravo.

Tab. br. 9: *Broj stručnih saradnika koji rade na poslovima starateljstva*

Broj stručnih saradnika	Broj odgovora
2	12
3	15
4	10
5	2
8	1
13	0

Grafikon broj 9: *Broj stručnih saradnika koji rade na poslovima starateljstva*

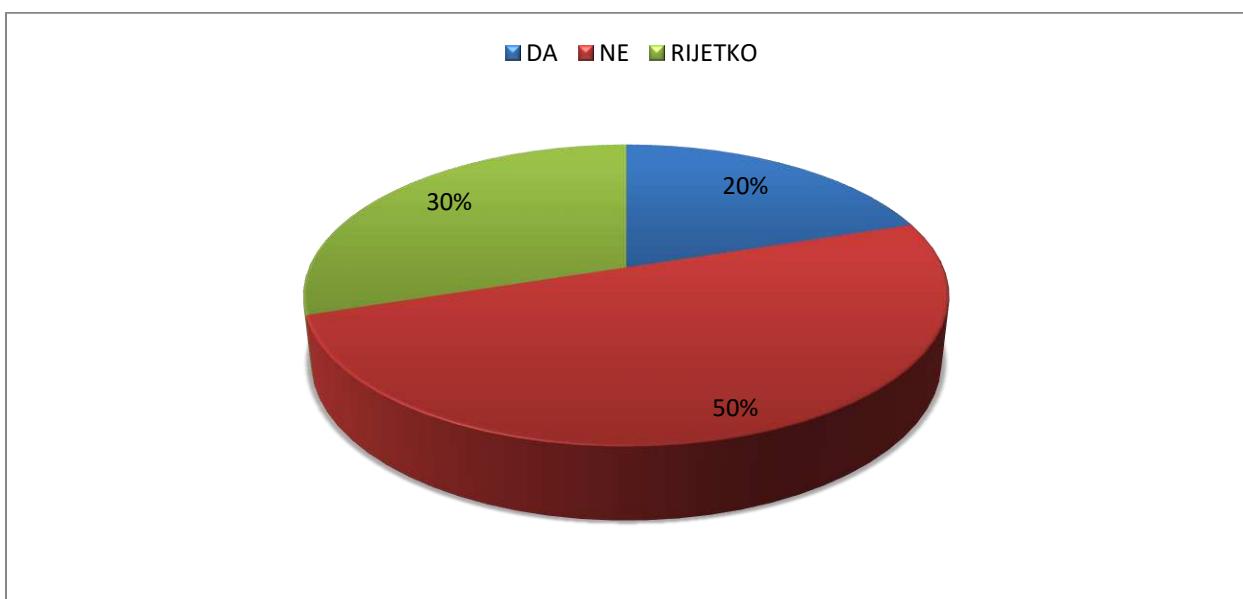

Prema prezentiranim podacima, 25% ispitanika je navelo da imaju stručni tim koji je sastavljen od četiri saradnika, a 37% ispitanika da imaju tri saradnika, što bi značilo da u prosjeku timovi CSR obično imaju oko tri ili četiri člana. Jedan CSR ima 8 članova u timu, dva imaju pet, dok je dvanaest ispitanika izjavilo da imaju samo dva člana koji su ovlašteni za provođenje procjena i donošenje odluka o djeci i porodicama i potrebi intervencije u obliku podrške ili izdvajanja djece iz njihovih porodica. To pokazuje da djeca i porodice imaju izuzetno nejednak pristup podršci koja može spriječiti nepotrebno razdvajanje, zavisno od broja i kvalifikacija osoblja u CSR kojem pripadaju.

Tab. br. 10: *Edukacija staratelja*

Da li staratelji/ profesionalci zaposleni u CSR imaju kontinuirane edukacije iz oblasti starateljstva?	
DA	8
NE	20
RIJETKO	12

Grafikon broj 10: *Edukacija staratelja*

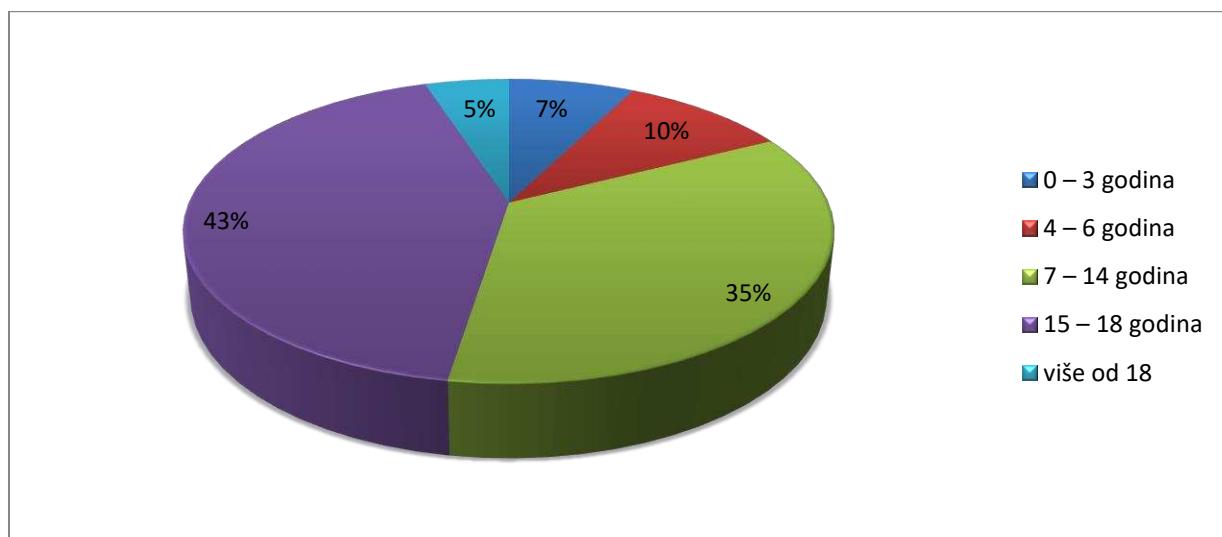

Na pitanje da li staratelji imaju kontinuirane edukacije iz oblasti starateljstva, većina ispitanika, njih 20. ili (50%) odgovorila je negativno, što ukazuje na nezainteresovanost nadležnih za provođenje edukacija za staratelje, a time i za osobe koje su pod starateljstvom. Stalna edukacija svih socijalnih radnika predstavlja važno pitanje zbog stalnih izazova s kojima se socijalni radnici suočavaju. Stoga je zabrinjavajući podatak da je samo njih 8. ili (20%) odgovorilo da imaju kontinuirane edukacije iz oblasti starateljstva.

Tab. br. 11: *Najčešća dob djece bez roditeljskog staranja*

Koja je najčešća dob djece bez roditeljskog staranja	Odgovori
0 – 3 godina	3
4 – 6 godina	4
7 – 14 godina	14
15 – 18 godina	17
više od 18	2

Grafikon broj 11: *Najčešća dob djece bez roditeljskog staranja*

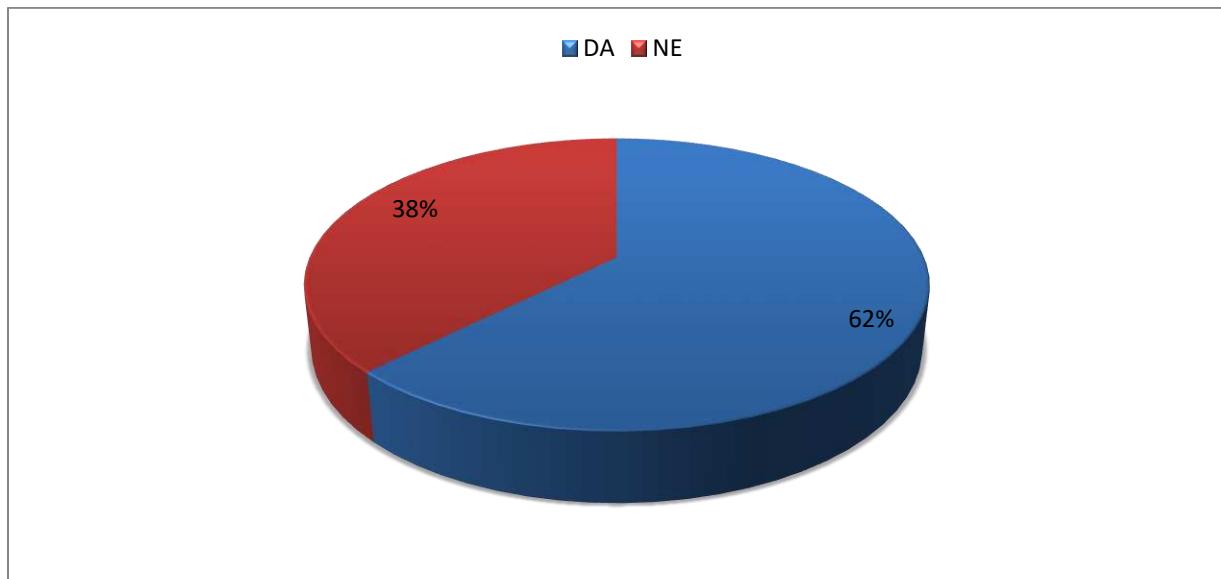

Prema prezentiranim podacima, 43% ispitanika je izjavilo da su djeca srednjoškolske dobi (petnaest do osamnaest godina) najmnogobrojnija starosna kategorija djece bez roditeljskog staranja. Općenito je veća vjerovatnost da će djeca u BiH ostati bez roditeljskog staranja u starijoj dobi, kada ih vjerovatno neće usvojiti ili vratiti njihovim roditeljima. 35% ispitanika je odgovorilo da su to starija djeca osnovnoškolske dobi (od sedam do četrnaest godina), dok je 7% ispitanika odgovorilo da su to djeca mlađa od 3 godine, možda je ovaj postotak i veći jer znamo da su izgledi za usvajanje kod mlađe djece veći, čime se ona prestaju brojati kao djeca bez roditeljskog staranja. 10% ispitanika je odgovorilo da su to djeca starosne dobi od četiri do šest godina i 5% ispitanika je odgovorilo da su to djeca starija od 18 godina.

Tab. br. 12: *Radna grupa za pružanje podrške djeci bez roditeljskog staranja*

Da li je formirana radna grupa za pružanje podrške u osamostaljivanju djece i mladih bez roditeljskog staranja?	
DA	25
NE	15

Grafikon broj 12: *Radna grupa za pružanje podrške djeci bez roditeljskog staranja*

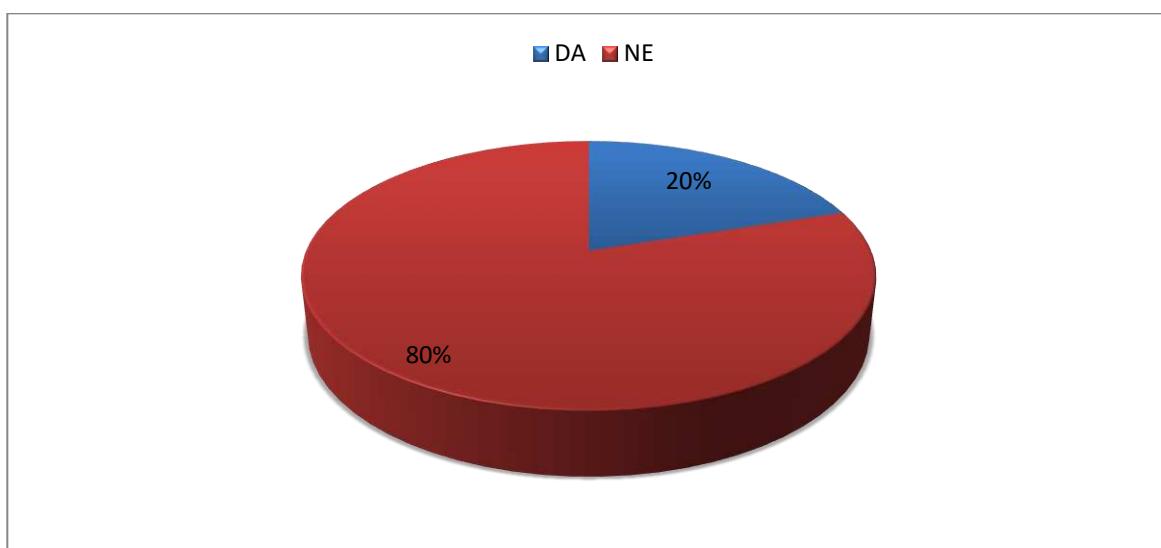

Prema prezentiranim podacima, 62% ispitanika je odgovorilo da je kreirana radna grupa za pružanje podrške u osamostaljivanju djece i mladih bez roditeljskog staranja, dok je 38% ispitanika odgovorilo negativno. Podrška koja se pruža kroz glavne oblike intervencija CSR, savjetovanja i materijalne pomoći, rješava samo dio faktora rizika koje CSR identificiraju, dok je još uvijek upitno koliko djece dobija pomoć u zapošljavanju i rješavanju stambenog pitanja nakon što su izašli iz sistema alternativne brige.

Tab. br. 13: *Baze podataka za praćenje djece bez roditeljskog staranja*

Da li su izrađene/primjenjuju li se baze podataka za jedinstveno praćenje djece bez roditeljskog staranja?	
DA	8
NE	32

Grafikon broj 13: *Baze podataka za praćenje djece bez roditeljskog staranja*

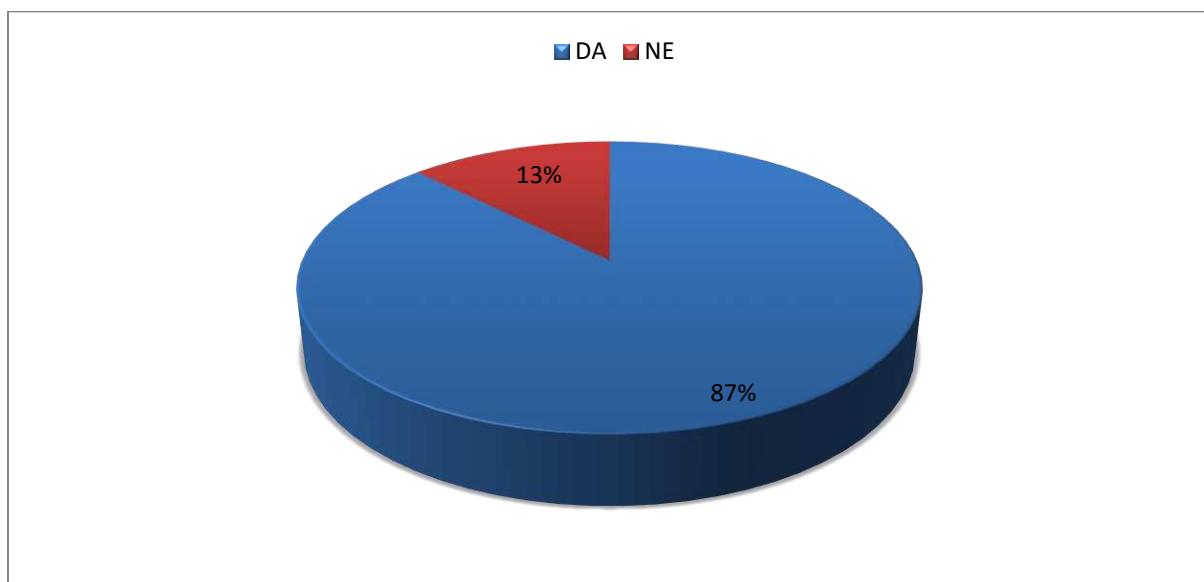

CSR obično nemaju ili ne koriste baze podataka za oblast o djeci bez roditeljskog staranja. Stoga, ovakav ishod rezultata je očekivan. Prema ovom istraživanju 20% ispitanika je odgovorilo pozitivno, gdje se navelo da CSR imaju uspostavljenu bazu podataka. Potom 80% ispitanika odgovorilo je negativno, što ukazuje na to da ne postoje sveobuhvatni podaci o djeci bez roditeljskog staranja, što spriječava nastojanja da se sistemski i adekvatno planiraju, provode i prate usluge vezane za zaštitu djece.

Tab. br 14: *Izdvajanje sredstva za nadoknadu potreba (troškova) djeteta*

Da li CSR izdvaja sredstva za nadoknadu potreba (troškova) djeteta?	Odgovori
DA	35
NE	5

Grafikon broj 14: *Izdvajanje sredstva za nadoknadu potreba (troškova) djeteta*

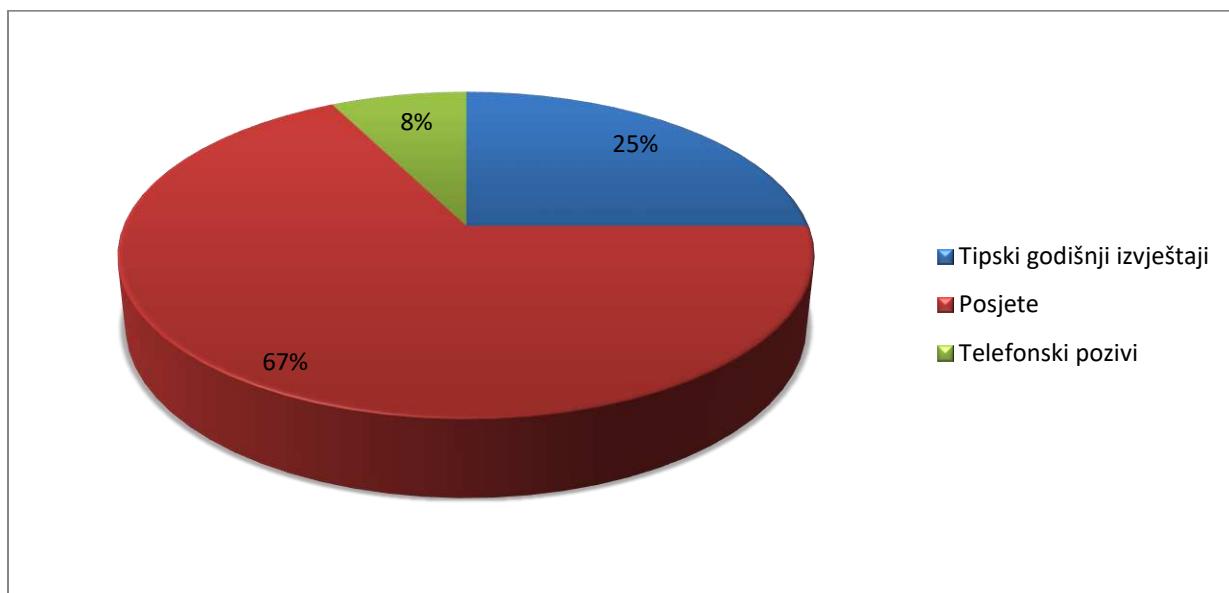

Na pitanje da li CSR izdvaja sredstva za nadoknadu potreba (troškova) djeteta, 87% ispitanika odgovorilo je pozitivno, dok je 13% ispitanika odgovorilo negativno. Prema ovim podacima, to bi značilo da porodice dobivaju redovnu finansijsku pomoć. Ispitanici su naveli da one porodice koje nisu podobne za finansijsku pomoć dobivaju dječji dodatak i različite vrste naknada po osnovu invaliditeta. Ono što je još bitno napomenuti jeste da su ispitanici istaknuli da iznos tih novčanih naknada često nije dovoljan da značajno poboljša finansijsku situaciju porodice i da pomogne porodici da ostvari ekonomsku sigurnost ili stabilnost, ako je to razlog izdvajanja djeteta iz porodice.

Tab. br 15: *Koji mehanizmi nadgledanja smještaja djeteta se primjenjuju*

Koji mehanizmi nadgledanja smještaja djeteta se primjenjuju?	Odgovori
Tipski godišnji izvještaji	10
Posjete	27
Telefonski pozivi	3
Neki drugi (Navesti!)	

Grafikon broj 15: *Koji mehanizmi nadgledanja smještaja djeteta se primjenjuju*

Prema prezentiranim podacima 67% ispitanika je odgovorilo da CSR primjenjuju posjete kako bi nadgledali smještaj djeteta. Broj posjeta zavisi od procjene koju naprave uposlenici CSR o svakoj situaciji pojedinačno. 25 % ispitanika je navelo da su to tipski godišnji izvještaji. Prema odredbama PZ FBiH staratelji su obavezni dostaviti izvještaj o obavljanju starateljske dužnosti centru za socijalni rad odnosno organu starateljstva najmanje jednom godišnje kako bi organ starateljstva pratio na koji način staratelj brine o ličnosti štićenika, njegovoj imovini, zdravlju i obrazovanju. Samo 8% ispitanika je odgovorio da su to telefonski pozivi.

ZAKLJUČCI

Na osnovu rezultata istraživanja na temu: Starateljstvo kao oblik zaštite maloljetnih osoba/djece bez roditeljskog staranja u praksi centra za socijalni rad, provedenog u 7. službi socijalne zaštite u okviru JU Kantonalni centar za socijalni rad u Sarajevu, može se zaključiti sljedeće:

- U BiH još uvijek vlada atmosfera nedovoljne informisanosti o položaju i problemima djece bez roditeljskog staranja, stoga se više mora raditi na promociji značaja alternativnih oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja.
- Zaposlenici u centrima za socijalni rad su u poziciji da budu staratelji za više osoba, to opterećuje socijalne radnike staratelje i stavlja ih u tešku poziciju jer je odgovornost velika kada se radi o djeci bez roditeljskog staranja.
- Potrebno je više raditi na poboljšanju standarda u pružanju usluga prema pojedinim korisničkim grupama koje ustanova treba da ispunи, a koji su navedeni u pravilniku o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH.
- Ukupan broj djece bez roditeljskog staranja u BiH može se samo procijeniti, prema ovom istraživanju službe za socijalnu zaštitu najviše pokrivaju oko 30 djece.
- Pored djece čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta, najzastupljenija skupina djece bez roditeljskog staranja jesu i djeca koja su odgojno zanemarena, što može biti povezano sa ekonomskim faktorima, pa je neophodno sagledati bolje načine podrške roditeljima i porodicama.

- Potrebno je više raditi na povećanju broja zaposlenih socijalnih radnika u CSR, jer prema istraživanju neka djeca i porodice zbog malog broja zaposlenih stručnih radnika, imaju izuzetno nejednak pristup podršci.
- Većina zaposlenih u CSR nemaju kontinuiranu edukaciju, potrebno je učiniti više na sistematskom jačanju prakse kroz osiguranje kontinuiranih mogućnosti za stručno usavršavanje i edukaciju u prioritetnim oblastima politika, kao što je podrška porodicama i prevencija. Zbog toga je osoblju CSR potrebno pružiti kontinuirano usavršavanje, ali i superviziju i pomoć protiv profesionalnog sagorijevanja.
- Djeca u starijoj dobi su ona djeca koja najčešće ostaju bez roditeljskog staranja, takva djeca imaju najmanje prilika za usvajanje, stoga posebnu podršku treba usmjeriti na ovu kategoriju djece.
- Potrebno je više raditi na pružanju podrške u osamostaljivanju djece bez roditeljskog staranja, ona vrsta podrške koja nedostaje jeste podrška u stambenom zbrinjavanju i traženju posla za djecu koja napuštaju sistem brige, naročito onu djecu koja su odrasla u ustanovama i nemaju rođaka koji bi im mogli pomoći u tranziciji u odraslu dob.
- Podaci iz ankete ukazuju na to da su stručnim radnicima potrebne dodatne smjernice, edukacije i podrška, kako bi se više angažovali u primjeni već postojećih mjera u sistemu, čime bi se podržala implementacija Smjernica UN-a za alternativnu brigu o djeci, kao za primjer navodim da zaposleni u CSR većinom ne koriste baze podataka u njihovom radu sa djecom što ograničava prikupljanje i praćenje podataka.
- Prema ovom istraživanju CSR izdvajaju sredstva za nadoknadu potreba (troškova) djeteta, ali iznos tih naknada često nije dovoljan .
- CSR najčešće primjenjuju posjete kako bi nadgledali smještaj djeteta, a samo 25% ispitanika je odgovorilo da su to tipski godišnji izvještaji, što je nezadovoljavajuće, s obzirom na obaveze staratelja koje su propisane zakonom.

Literatura

Knjige:

1. Alinčić M., Bakarić A., (1992) „*Obiteljsko pravo i savremene tendencije*”, Sveučilišna Knjiga, Zagreb;
2. Bakić V., (1978) „*Porodično pravo*”, Savremena administracija, Beograd;
3. Bubić S., i Traljić N., (1998) „*Porodično pravo*”, Studentska štamparija Univerziteta, Sarajevo;
4. Bubić S., i Traljić N., (2007) „*Roditeljsko i starateljsko pravo*”, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu;
5. Draškić M., (2010) „*Porodično pravo i prava deteta*”, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu;
6. Dževad T., (2009) „*Metodologija društvenih nauka*”, Sarajevo;
7. Đurović Lj., (1988) „*Porodično pravo*”, Naučna knjiga, Beograd;
8. Habul U., (2007) „*Socijalna zaštita u BIH (tranzicija, zakonodavstvo, praksa)*”, Fakultet Političkih nauka Sarajevo, Fojnica;
9. Obretković M., (1987) „*Porodični odnosi, starateljstvo i socijalni rad*”, Naučna knjiga, Beograd;
10. Popović M., (1973) „*Starateljstvo nad maloletnicima*”, Savremena administracija, Beograd;
11. Popović M., (1982) „*Porodično pravo*”, Savremena administracija, Beograd.

Zbornici i izvještaji:

1. Begović N., (2016) „*Koncept, priroda i mjesto ustanove starateljstva u šerijatskom pravu i porodičnom pravu Bosne i Hercegovine* ”, Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu , Sarajevo;
2. Habul U., (2014) „*Primjena standarda „Najbolji interes djeteta” u starateljskoj zaštiti djece bez roditeljskog staranja (pravni okvir i praksa)* ”, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić ”, Mostar;
3. Specijalni izvještaj (2013) „*Uloga centara za socijalni rad u zaštiti prava djeteta*”, Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Banjaluka;
4. Miković B.,(2014) „*Najbolji interesi djeteta, obaveza i odgovornosti nadležnih institucija*”, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava , Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić ”, Mostar;
5. Pavlović B., i Sofović J.,(2014) „*Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja i/ili djece kojoj prijeti gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece*”, Položaj djece u Bosni i Hercegovini, SOS Dječija sela, Bosna i Hercegovina, Sarajevo;
6. Popović S., i Zloković J.,(2017) „*Zaštita prava na zdravlje djece i mladih u alternativnoj skrbi*”, Zbornik radova s interdisciplinarnog znanstveno - stručnog skupa, Rijeka;
7. Salihović R., (2017) „*Socijalna podrška i prihvaćenost djece bez roditeljskog staranja* ”, Banja Luka;
8. Sofović J., (2019) „*Djeca koja čekaju*”, Međunarodni centar Olof Palme, Sarajevo.

Zakoni:

1. Parlament FBIH (1999): *Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom*, Sl. novine FBIH, br. 36/99;
2. Parlament FBIH (2005): *Porodični zakon FBIH*, Sl. novine FBIH, br. 35/05.

Podzakonski akti:

1. Federalni ministar rada i socijalne politike (2006): *Uputstvo o vođenju evidencije i dokumentacije o osobama stavljenim pod starateljstvo, o poduzetim mjerama starateljstva i o imovini štićenika*, Sl. novine FBIH, br. 35/95;
2. Federalni ministar rada i socijalne politike (2013): *Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH*, Sl. novine FBiH, br. 31/08 i 27/12;
3. Federalni ministar rada i socijalne politike (2018): *Pravilnik o visini iznosa i načinu isplate mjesecne novčane naknade za rad staratelja i lica imenovanog za vršenje dužnosti staratelja u organu starateljstva*, Sl. novine FBiH, br. 35/05, 41/05 i 31/14.

Međunarodni ugovori:

1. Ujedinjene nacije (1948): *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, u: Ljudska prava- Odabrani međunarodni dokumenti*, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, IBHI, Sarajevo;
2. Ujedinjene nacije (1966): *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, u: Ljudska prava- Odabrani međunarodni dokumenti*, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, IBHI, Sarajevo;

3. Ujedinjene nacije (1989): *Konvencija o pravima djeteta*, u: *Ljudska prava- Odabrani međunarodni dokumenti*, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, IBHI, Sarajevo.

Web stranice:

1. <https://www.unicef.org/bih/svako-dijete-treba-porodicu.pdf> pristup: 19. 09. 2020. godine
2. <https://mapapravaiusluga.ba/starateljstvo-nad-maloljetnim-licima/>. pdf pristup: 19. 09. 2020. godine
3. <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/default.aspx?id=528&langTag=bs-BA>. pdf pristup: 09. 10. 2020. godine
4. <https://www.slobodnaevropa.org/a/borba-za-starateljstvo-nejednakost-mame-i-tate-pred-sudom/25353136.html>. pdf pristup: 10. 10. 2020. godine
5. https://www.researchgate.net/profile/Bojan_Pavlovic5/publication/327322307_A_snapshot_of_alternative_care_arrangements_in_Bosnia_and_Herzegovina/links/5b8877d74585151fd13dc4e1/A-snapshot-of-alternative-care-arrangements-in-Bosnia-and-Herzegovina.pdf pristup: 03. 09. 2020. godine
6. <http://hhc.ba/wp-content/uploads/2018/03/Prekinimo-tisinu2.pdf>. pristup: 07. 09. 2019 godine
7. <https://www.unicef.org/bih/media/701/file/Svako%20dijete%20treba%20porodicu%20Infromativni%20list.pdf>. pristup: 04.05.2019 godine
8. <https://www.unicef.org/bih/media/5211/file/Zastita%20djecu%20tokom%20pandemije%20korona%20virusa%20-%20Djeca%20smjestena%20u%20sistemu%20alternativne%20brigije.pdf>. pristup: 03. 10. 2020 godine
9. <https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/alternativni-izvjestaj-o-stanju-prava-djeteta-u-BiH.pdf>. pristup: 03.09.2020 godine

UNIVERZITET U SARAJEVU - FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

IZJAVA o autentičnosti radova

Naziv odsjeka i/ili katedre: Socijalni rad

Predmet: Izjava o autentičnosti rada

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Elmedina Ligata

Naslov rada: Starateljstvo kao oblik zaštite maloljetnih osoba/djece bez roditeljskog staranja u praksi centra za socijalni rad

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 53.

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto i datum:

Ime i prezime (vlastoručni potpis)

